

Київський національний університет імена Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії

**«СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА РОЛІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ
В КОНТЕКСТІ МІКРОСОЦІОЛОГІЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
ТА ВПЛИВІВ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ
(СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)»**

**“SOCIAL REALITY AND THE ROLES OF MODERN HUMAN
IN THE CONTEXT OF MICROSOCIOLOGY, SOCIAL PSYCHOLOGY
AND THE EFFECTS OF VIRTUAL REALITY
(SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS)”**

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 на здобуття
кваліфікаційного рівня бакалавра філософії

Студент-виконавець:
Свиридова Дарія Олександрівна
_____ (підпис)

4 курс, ОС - Бакалавр

Науковий керівник:
Якубіна Валентина Леонідівна,
кандидат філософських наук, доцент _____ (підпис)

Допущено до захисту:
на засіданні кафедри теоретичної
і практичної філософії
протокол No ____ від _____ 2021 р.

Зав. кафедри теоретичної і практичної філософії,
доктор філософських наук,
професор Шашкова Людмила Олексіївна _____ (підпис)

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3-5
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ АНАЛІЗУ В МІКРОСОСЦІОЛОГІЇ	6-33
1.1 Погляди Т.Р. Шацкі на соціальну реальність.....	6-7
1.2 Соціологія повсякденності І. Гофмана.....	7-14
1.3 Типи індивідуального пристосування або освоєння соціальних ролей за Р.Мертонем.....	14-19
1.4 Соціологія емоцій Е.Беріката.....	19-26
1.5 Погляди Е.Дюркгайма на феномен “самогубства”.....	26-33
Висновок до розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЛЮДИНИ У РЕАЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕФЛЕКСІЙ НАД ТЕМАТИКОЮ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	35-55
2.1 Важливість соціальної психології для розуміння особливостей рольової поведінки людини у соціумі.....	34-41
2.2 Розвиток соціального Я.....	41-49
2.3 Гени, культура і гендер.....	49-54
Висновок до розділу.....	54-55
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА І ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНОСТІ: ФЕНОМЕН ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТЕОРІЇ Ж.БОДРІЙЯРА	57-66
3.1 Ж.Бодрійяр про постмодерністське розуміння соціальної реальності.....	56-58
3.2 Суспільство споживання.....	58-60
3.3 Повсякденне життя за Ж.Бодрійяром.....	60-63
Висновок до розділу	64-66
ВИСНОВОК	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	68-70

ВСТУП

Ми всі живемо в соціальній реальності. Однак ця реальність є дуже складною. Соціальною реальністю є всі процеси, що протікають в суспільстві, що становлять зміст його життєдіяльності. Не менш важливими складовими змісту соціальної реальності є стійкі соціальні настрої, почуття, норми поведінки, традиції та інші духовні компоненти, які наповнюють щоденне життя людини. Вся ця сукупність повторюваних дій соціальних суб'єктів, динаміка суб'єктивних станів духовного життя суспільства складають соціальні процеси суспільства, які відображаються соціальною реальністю. Таким чином, динаміка соціальних процесів наочно демонструє стан соціальної реальності. Саме через це зараз як ніколи є важливим розуміння, вивчення дослідження соціальних ролей, які виконують сучасні індивіди в межах нової багаторівневої соціальної реальності.

Сучасний світ якщо чимось і відрізняється від колишніх часів, то, перш за все, незвичайно масштабними, глобальними темпами, що нестримно прискорюються, динамікою змін, що відбуваються. Він стає все більш складним і різноманітним, неоднозначним і невизначеним, вразливим і небезпечним, причому, до такої міри, що людство вже починає усвідомлювати, що воно аж ніяк не безсмертне. І це його новий стан проявляється не тільки на глобальному рівні. Зараз все може стати реальністю, адже вже неможливо бути впевненим в тому, де закінчуються та починаються границі "Реального".

Актуальність теми, обраної для дослідження: сучасна соціальна дійсність є дуже складним та неоднозначним явищем. Нова соціальна реальність з її вимогами та викликами концептуально поки ще осмислена явно недостатньо. Сучасне суспільство ще не виробило будь-яких єдиних концепцій постіндустріального розвитку як в цілому, так і головних його проявів – процесів глобалізації, інформатизації, гуманізації, "психологізації", що можуть стати основою загальнопланетарних геокультурних змін.

Соціальна реальність трансформується швидше, ніж її встигає осмислити філософська і соціально-теоретична думка. Життя демонструє, до жаль, нездатність світової наукової спільноти до адекватного інтелектуального забезпечення складних і динамічних процесів трансформації суспільства при опорі на традиційні (доктринальні й ідеологізовані) підходи до їх пізнання, оцінки і, головне, реалізації.

Такі феномени, як: мікросоціальні явища, соціальні емоції, фрейм, соціальна поведінка, соціальне Я, гендер, віртуальна реальність – є дуже важливими для аналізу в сучасній соціальній дійсності, адже їх обґрунтування може послугувати появленню нового розуміння того, що відбувається в нашому світі зараз та до чого сучасні суспільні процеси можуть призвести нас, Homo Sapiens, в майбутньому.

На мою думку, необхідно намагатись дослідити структуру соціальної реальності, зрозуміти те, як вона та її основні елементи функціонують, аби спробувати надати нові відповіді на всім відомі питання.

Об'єкт дослідження: людина та її соціальні ролі в межах сучасного соціального простору, який характеризується впливом віртуальної реальності (соціально-філософський аналіз в контексті мікросоціології, соціальної психології).

Предмет дослідження: сучасна соціальна реальність, ангажована впливом віртуальності на людину, та різні її прояви в контексті мікросоціології, соціальної психології й соціальної філософії.

Мета роботи: проаналізувати соціальну реальність та ролі сучасної людини в контексті мікросоціології, соціальної психології та впливів віртуальної реальності за допомогою аналітичного апарату соціальної філософії. Заплановано зробити це дослідження за допомогою аналізу ключових ідей праць таких відомих філософів, соціологів та соціальних психологів, як от: І.Гофман, Е.Дюркгайм, Е.Берікат, Майерс, Ж.Бодрійяр та інших.

Завдання:

- 1) здійснити аналіз соціальної повсякденної реальності та її різні прояви за допомогою концепцій Т.Р. Шацкі І.Гофмана, Е.Беріката та Е.Дюркгайма;
- 2) визначити типи індивідуального пристосування соціальних ролей за Р.Мертоном, а також вказати на важливість соціальної психології для розуміння особливостей рольової поведінки людини у соціальній філософії;
- 3) проаналізувати у соціально-філософському ракурсі зв'язок окремих соціально-психологічних концепцій та сучасної віртуальної реальності, спираючись на дослідження Д.Майерса та Ж.Бодрійяра.

Методи дослідження: спостереження, аналіз, синтез, класифікація, конкретизація, систематизація, узагальнення, також було використано герменевтичний метод для аналізу першоджерел.

Джерельна база роботи: твори І.Гофмана та Д.Майерса, я цитую за англомовними оригінальними виданнями у власному перекладі, а також користуюсь російськими перекладами. Праці Ж.Бодрійяра та праці Е.Дюркгайма у роботі цитуються за французькими оригінальними виданнями (з моїм власним перекладом), українськими та російськими перекладами.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури та джерел.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ АНАЛІЗУ В МІКРОСОСЦІОЛОГІЇ

1.1 Погляди Теодора Р. Шацкі на соціальну реальність

Соціальна реальність – надто складний феномен, аби він був розглянутий тільки однією чи двома соціальними науками. Для найточнішого аналізу вченими протягом декількох століть було створено багато наук.

В своїй дипломній роботі я би хотіла наважитися проаналізувати дані з декількох наук, аби прийти до більш точного розуміння того, в якому світі існує сучасний індивід (іншими словами кожен із нас), які соціальні ролі він має, як саме він функціонує в цьому складному світі з точки зору психології та яким чином на нього впливає віртуальна реальність.

Що саме є соціальна реальність?

Що саме означає вираз „соціальна реальність”? Таке питання ставить Теодор Р. Шацкі в своїй праці “Природа соціальної реальності”. Реальність, на думку дослідника, - це сукупність того, що (насправді) є. В результаті соціальна реальність може бути формально і нейтрально визначатися як частина того, що є соціальним.

Шацкі наголошує на тому, що реальність існує здебільшого незалежно від досвіду будь-якої конкретної людини, однак саме цей досвід є тим, за допомогою чого люди сприймають реальність. Можна сказати, що цей "світ досвіду" має відтінок частини того світу, що насправді є, що пережила дана людина.

Отже, на думку Шацкі, соціальна реальність - це та частина світу, до якої досвід надає нам доступ, який є соціальним.

“Що означає вираз „соціальна реальність”? Реальність - це сукупність того, що (насправді) є. В результаті соціальна реальність може бути формально і нейтрально визначатися як та сама частина того, що є соціальним. Аналіз природи соціальної реальності, відповідно, формально кажучи, є викладом цієї частини стосовно того, чим є соціальне.” [23, стр.243] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(What is meant by the expression 'social reality'? Reality is the totality of what (really) is. Social reality, as a result, can be formally and neutrally defined as that part of what is that is social. An analysis of the nature of social reality, accordingly, formally speaking, is an account of that part of what is that is social.)

Що означає соціальне?

На думку філософа Шацкі, соціальне - це взаємопов'язане постійне життя. Соціальна реальність полягає в взаємопов'язаному триваючому житті. Під

"постійним життям" філософ має на увазі, насамперед, безперервне проходження людського життя.

Іншими словами, саме взаємопов'язані життя різних людей, що тривають та проходять, - є конкретною, емпіричною реальністю, в якій складається фактичне соціальне існування.

На мій погляд неможливо намагатися зрозуміти те, яким чином функціонує соціальна дійсність та кожна окрема людина в цій дійсності без тих даних та фактів, які нам надає соціологія, а саме мікросоціологія.

1.2 Соціологія повсякденності І. Гофмана

Аби зрозуміти те, як функціонує суспільство в цілому, необхідно спочатку проаналізувати те, яким чином функціонують індивіди в повсякденному житті на мікро рівні.

Як я вже зазначала вище, соціальна дійсність є дуже складною та заплутаною, а те, як кожна окрема людина діє на мікро рівні є ще більш заплутаним, адже ті чи інші дії людини залежать від багатьох факторів, а саме: генетики, виховання, психічних схильностей людини, соціальної ситуації, в якій вона була з самого народження та інших. Мікросоціологія та соціологія повсякденності надає можливість зрозуміти функціонування соціальних дій людей, аби чіткіше уявляти собі те, як саме сучасний індивід функціонує та які ролі він виконує кожен день.

Однак спочатку необхідно сказати декілька слів про саме соціологію повсякденності та про її винахідців.

Соціологія повсякденності виникає в середині 20-ого століття, як спроба осмислити рутинне та неререфлексивне людське життя.

Існує уявлення, що людина, яка діє в соціальному світі, знаходиться в рутинному і не рефлексійном модусі свого існування.

Наприклад Макс Вебер стверджував, що світ повсякденності - вихолощений світ. Чому? Цьому світу не вистачає дуже важливого виміру-трансцендентного виміру (виміру цінностей).

Макс Вебер ставився до світу повсякденності скептично тільки тому, що цей світ поглинає нас цілком тим самим віднімаючи від нас нашу індивідуальність.

Однак наприклад соціолог Альберт Шюц (опонент Вебера) говорить про те, що лише в комунікації наші дії знаходять сенс. Іншими словами саме повсякденне наділяє наше життя сенсом, тобто саме в ньому наша індивідуальність проявляє себе.

Однак А.Шюц говорить про те, що повсякденне є верховною реальністю. Все інше: світ мистецтва, світ науки є лише тінями цієї верховної реальності.

Вільям Джеймс був в першу чергу психологом, однак 21 глава його книги "Принципи психології", яка називається "Сприйняття реальності" вплинула на саму соціологію набагато більше, ніж на психологію.

В цьому розділі свого психологічного дослідження Джеймс говорить про те, що наша реальність складається з множинних реальностей, які нашаровуються одна на одну. Є верховна реальність, реальність фізичних об'єктів або ж реальність нашого тіла. Зверху над цією верховною реальністю і нашаровуються інші світи. Світ психічної хвороби (галюцинацій) наприклад.

Джеймс закладає аксіоматику майбутньої соціології повсякденності, вводячи в неї дві аксіоми:

- Світ верховної реальності
- Структурну подобу світів

Джеймс наголошує на наступному:

“Найважливішим у реальності, як він мав на увазі, є наше відчуття її (реальності) на відміну від нашого відчуття, що деяким речам не вистачає цієї якості. Тоді можна запитати, за яких умов виникає таке відчуття, і це питання говорить про невелику, керовану проблему, пов'язану з камерою, а не з тим, що саме камера робить.” [20,стр.2] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(The important thing about reality, he implied, is our sense of its realness in contrast to our feeling that some things lack this quality. One can then ask under what conditions such a feeling is generated, and this question speaks to a small, manageable problem having to do with the camera and not what it is the camera takes pictures of.)

Важливо зазначити, що Джеймс вдарився в диференціацію кільки різних "світів", які здатна наша увага та інтерес зробити реальними для нас, можливі надсесвіти, "порядки існування", у кожному з яких об'єкт даного виду може мати своє власне буття: світ почуттів, світ наукових об'єктів, світ абстрактної філософської істини, світи міфу та надприродних вірувань, світ божевільного і т. д.

Кожен із цих підсвітів, на думку Джеймса, має свій особливий і окремий стиль існування та кожен світ, хоча його відвідують, реальний за своєю власною модою; лише реальність пропадає з увагою. Потім, зайнявши цю радикальну позицію, Джеймс відмовився від цього. Він допустив, що світ почуттів може мати особливий статус, і саме його ми можемо вважати найреальнішою з реальностей тією реальністю, яка зберігає нашу найжвавішу віру, тею, що була раніше та якій мають поступитися усі інші реальності.

Тепер можна повернутися до аналізу соціології повсякденності саме Ірвінга Гофмана.

Концепція Гофмана “уявлення себе іншим” виростає з концепції про соціальну роль. Соціальні ролі - це сценарії, які люди грають і пишуть одночасно живучи в театрі реальності.

Гофман був першим, хто порівняв соціальний світ театру. Однак для Гофмана це уподібнення не було метафорою. Це було чимось більшим, що відноситься до соціальної реальності. Всі люди виконують соціальні ролі, як актори, проте люди не є акторами як такими, однак люди розучують свої соціальні ролі саме, як актори. Хлопчиків вчать бути хлопчиками, а дівчаток дівчатками.

Гофман стверджує, що соціальний світ-це театр не просто так. Все, що відбувається в соціальному світі, можна віднести до вистави. Чому?

Театральна вистава відбувається тому, що є актори, які знають свої ролі і глядачі, які беруть участь в спостереженні цього подання. Теж саме відбувається в соціальному світі, адже будь-яка подія завжди оточена глядачами (звичайними людьми) і професіоналами (соціальними акторами), які знають, яким чином треба себе вести і що конкретно робити під час тієї чи іншої соціальної вистави (мітинг, засідання, робота в офісі, виступ на сцені, участь в добродійності і так далі). Соціальна роль може бути успішно "зіграна" тільки в тому випадку, якщо людина, яка виконує цю роль, має підтримку оточуючих.

“Коли людина знаходиться в присутності інших, вони зазвичай прагнуть отримати інформацію про неї або задіяти інформацію про неї, якою вони вже володіють. Вони будуть цікавитись її загальним соціально-економічним статусом, її концепцією про себе, її ставленням до них, її компетентністю, її надійністю тощо.” [17, стр.6] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(When an individual enters the presence of others, they commonly seek to acquire information about him or to bring into play information about him already possessed. They will be interested in his general socio-economic status, his conception of self, his attitude toward them, his competence, his trustworthiness, etc.)

На думку Гофмана, інформація про людину допомагає визначити ситуацію, дозволяючи іншим заздалегідь знати, що вона буде від них чекати і що вони можуть від неї очікувати. Поінформовані таким чином, інші знатимуть, як найкраще діяти, щоб викликати бажану відповідь від неї.

Соціолог каже багато про те, як саме люди виконують свої ролі. Коли людина грає роль, вона “просить” своїх спостерігачів ставитися серйозно до того, що відбувається перед ними. Їх просять повірити, що персонаж, якого вони бачать перед собою насправді володіє атрибутами, які він демонструє. Відповідно до цього існує загальновизнаний погляд, що людина пропонує свій виступ і влаштовує своє шоу "на благо інших людей".

Гофман у своїй книзі показав, яким чином відбувається виконання людьми їх соціальних ролей.

Я би хотіла розглянути те, яким чином (за Дюркгаймом) функціонує система повсякденних інтеракцій між людьми. Це буде досить цікаво зробити на контрасті з вище описаними поглядами Гофмана на цей феномен.

Ідея порядку інтеракції - це одна з ключових ідей мікросоціології. Люди постійно перебувають у взаємодії один з одним.

Еміль Дюркгейм, один із засновників соціології, вважав, що саме повсякденна взаємодія людей face to face і є тим, що має вивчатися соціологами пильно. Це правда, що Дюркгейм був макросоціологом здебільшого, однак згодом він прийшов до усвідомлення важливості аналізу повсякденності людей.

Соціальна дійсність і створюється кожною окремою людиною, яка тим чи іншим способом взаємодіє з оточуючими і підтримує старі або ж створює нові інтерекції.

Система взаємодії індивідів face to face знаходиться в досить складних і заплутаних відносинах з макро - соціальною реальністю. Однак те, як люди взаємодіють один з одним на повсякденному рівні впливає на те, яким чином функціонують великі системи такі як: політика, культура і економіка.

На мій погляд, найцікавішими феноменами для аналізу в соціології повсякденності Гофмана є наступні: соціальне обличчя, етикет, стигма, фрейм та соціальні емоції.

Соціальне обличчя прямо пов'язане з фізичною особою, на думку багатьох соціологів.

Коли люди роблять щось соціально неприйнятне (порушують якісь правила), то їх червоне обличчя може легко їх видати. Однак соціальне обличчя- це швидше за все більше метафора, ніж очевидна фізична даність. Наше соціальне обличчя- це, яким чином нас сприймають інші соціальні обличчя (люди) в суспільстві.

Ірвінг Гофман вважав, що соціальне обличчя однієї людини створюється багатьма людьми, тобто суспільством, культурою та історією одночасно.

Гофман був першим, хто описав кілька категорій етикетних практик / жестів, адже саме ці практики і дозволяють людям функціонувати в тому чи іншому суспільстві та взаємодіяти один з одним. Соціолог по-перше протиставив ті практики, які спрямовані на самого себе з тими, які спрямовані на інших членів суспільства.

Також важливо відзначити, що Гофман вкрай захоплювався аналізом такого феномена, як "божевілля". Він намагався досліджувати його з соціологічної точки зору, зрозуміло. Гофман говорив, що порушення правил етики (моралі) призводить людей до в'язниці, а порушення правил етикету в психіатричну лікарню. Можна сказати, що етикет як такий - це правила поведінки зі своїм соціальним обличчям і соціальними обличчями інших членів

суспільства. Почуття такту - одне з найголовніших інструментів для розвитку і підтримування соціального обличчя, на погляд соціолога.

Положення індивідів і різних груп в суспільстві можна описати через всім нам відому концепцію: права і зобов'язання по відношенню один до одного.

Це може регулюватися законом або ж звичаями, однак всі люди, коли стикаються один з одним в більшій чи меншій мірі знають, чим вони один одному зобов'язані та як себе один з одним вести.

Етикет це клей, який скріплює суспільство і дозволяє людям взаємодіяти один з одним не виходячи за межі взаємовигідних етикетних "рамок".

Як власне з'явилися етикетні норми?

Ірвінг Гофман винайшов свою теорію, спираючись на ідеї свого французького попередника - Еміля Дюркгайма. У даній теорії Гофман говорить про те, що етикет як такий є своєрідним розширенням релігії.

Етикет в якомусь роді пригнічує наші природні імпульси.

Дюркгайм вважав, що за кожним релігійним досвідом має стояти щось, що вже сприймалося людиною в реальному житті; щось всемогутнє, всезнаюче, однак реальне. Для Дюркгайма- це суспільство. Люди поклоняються йому, а не якомусь віддаленому від них всесвітнього розуму або богу. Люди поклоняються суспільству. Яким чином це функціонує? Суспільство - це те, що є чимось набагато більшим, ніж кожен окремих взятий з нас; суспільство продовжить своє існування, коли ми помremo, тобто воно-невмируще по відношенню до індивіда; суспільство є тим "великим", що з'єднує всіх людей в одне єдине ціле. Найголовніше: у кожного з нас є реальний досвід життя в цьому суспільстві.

Однак релігійний досвід впроваджується в людей через ритуали. Де ж ритуали в суспільстві? Етикет є збором всіх ритуалів, яким слідує люди щодня.

У соціології Дюркгайма центральне почуття, яке об'єднує всіх людей - це почуття солідарності, відчуття єднання з іншими.

Однак головною ідеєю, що об'єднує всю соціологію Гофмана в єдине ціле, є відчуття незручності.

Гофман ввів поняття "стигма", щоб описати певний набір конфігурацій, які досить часто продукують незручність. Гофман говорить про те, що ми сприймаємо людей навколо, як представників якихось певних категорій (чоловіки / жінки; багаті / бідні і так далі). Можна сказати, що вся соціологія в загальному і цілому займається аналізом даних категорій.

Стигма буває трьох типів: фізичною (будь-які анатомічні (зовнішні) дефекти), моральною і груповою (наприклад, негативні стереотипи по відношенню до групи в цілому).

Всі стигми не дивлячись на їх приналежність до того чи іншого типу володіють однією загальною характеристикою: люди, які мають якусь

стигму, викликають у оточуючих незручність. Стигматизований індивід - це винний індивід, на думку Гофмана, але не по тому, що він є винним у своєму дефекті, а по тому, що перебувати поруч з ним для всіх оточуючих досить не просто.

Приклад:

Людина (інвалід) на візку. Правила пристойності наказують нам не звертати увагу на те, що людина є інвалідом, проте наш співчутливий погляд мимоволі буде все ж таки падати на візок час від часу. Припустимо, ми захочемо щось зробити спільно з такою людиною, проте виникатиме проблема, куди зазвичай ходять люди, з такою стигмою, чим вони займаються, як не потрапити в халепу, коли пропонуєш такій людині той чи інший вид активності і проведення часу. Найскладніше в спілкуванні зі стигматизованою людиною - це не образити її і не показати всім своїм турботливим видом, що ми вважаємо її інвалідом.

Гофман говорить про те, що стигма дуже сильно відділяє "нормальних" людей від тих, які їй володіють.

Багато дослідників соціології Гофмана стверджують, що сам Гофман був досить таки стигматизованою людиною, так як він був емігрантом в Канаді, був крихітного зросту і володів нестерпним характером.

На думку Гофмана, так би мовити "порятунком" для стигматизованих людей є їх же товариші по нещастю.

Варто зауважити, що поняття стигми є дуже важливим в західній політиці. Ми бачимо, як у багатьох країнах стигматизовані групи людей (лгбт, інваліди і так далі) політики намагаються інтегрувати в суспільство з "нормальними" людьми. Це проходить достатньо успішно. Однак Гофман був досить песимістично налаштований на цей рахунок, тому що він вважав, що благими намірами можна дуже та навіть дуже нашкодити.

Фрейм може використовуватися для визначення референтної рамки якоїсь соціальної ситуації.

У своїй роботі "уявлення себе іншим" Гофман уподібнює всіх людей акторам, які грають свої життєві ролі не маючи чіткого сценарію в руках.

Однак в більш пізніх своїх роботах соціолог буде говорити про те, що метафора "актор" не зовсім доречна, адже актор одночасно грає дві ролі (свою соціальну роль і роль свого театрального персонажа під час вистави) на відміну від нас.

Фрейм на думку Гофмана дозволяє розпізнавати різні структури / шари соціальної реальності і зчитувати їх правильно. Наприклад "театральний фрейм" дозволяє глядачеві зрозуміти що саме відбувається з актором, а що з його персонажем.

Можна сказати фрейм-аналіз займається дослідженням небуквального складного соціального простору. Для того, що фрейм добре функціонував, необхідно розставити правильно маркери.

Концепція фреймування повсякденного життя передбачає перш за все інтерес до організації багатошаровості соціальної реальності.

“У філософії існує поважна традиція, яка стверджує, що те, що читач припускає, є справжнім/реальним - це лише тінь, і що, враховуючи те, що пише письменник про сприйняття, думки, мозок, мову, культуру, нову методологію чи нові соціальні сили, завісу можна зняти.” [18,стр.1] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(There is a venerable tradition in philosophy that argues that what the reader assumes to be real is but a shadow, and that by attending to what the writer says about perception, thought, the brain, language, culture, a new methodology, or novel social forces, the veil can be lifted).

Книга Гофмана “Аналіз фреймів” саме про організацію досвіду - про те, що що вбирає в свою свідомість кожен окремий індивід, а не про організацію суспільства.

Гофман зауважує, що він не претендує на аналіз основних питань соціології, соціальної організації та соціальної структури. Ці питання були і будуть ретельно вивчатися не посилаючись зовсім на фрейм.

Соціолог звертається не до структури соціального життя, але до структури досвіду, яку мають індивіди в будь-якому моменті їх соціального життя.

На думку І.Гофмана, суспільство є першим у всіх відношеннях, а поточна участь будь-якої людини повинна бути вторинною. Дослідження соціолога стосується саме вторинних питань.

“У повсякденному житті нашого суспільства відчувається доволі чітке розмежування між двома широкими класами первинних фреймів: природних та соціальних.” [18,стр.21-22] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(In daily life in our society a tolerably clear distinction is sensed, if not made, between two broad classes of primary frameworks: natural and social.)

Природні фрейми визначають випадки, які розглядаються як ненаправлені, неорієнтовані, неанімовані, некеровані, тобто "чисто фізичні". Такі некеровані події є мають бути повністю, від початку до кінця, "природними" детермінантами.

З іншого боку, соціальні фрейми, зауважує Гофман, забезпечують передумови розуміння подій, що включають волю, мету дієвця.

Чи існують соціальні емоції?

Ірвінг Гофман говорить, що так. Наприклад, сором - це абсолютно соціальна емоція. Сором виникає, коли інші бачать нас, коли ми робимо таке, що ми не хотіли, щоб вони знали.

Соціологією емоцій вивчається те, як емоції регулюються суспільством і різними нормами.

Можна навести ще один приклад. Головна функція багатьох людей, які працюють в сфері послуг - це не тільки виконання своїх практичних обов'язків націлених на забезпечення певного результату, а те, які емоції вони викликають у клієнтів. А такі працівники повинні викликати тільки позитивні емоції ті самим забезпечуючи гарний настрій і приємну атмосферу для клієнта.

По-друге, раніше згаданий Гофман був дуже зацікавлений в описі й аналізі витоків таких емоцій, як: збентеження, сором, захопленість.

Гофман запропонував вважати емоції людей прямим вираженням ситуації, в якій вони знаходяться в момент переживання тієї чи іншої емоції, а не їх особистісного сприйняття.

Наприклад, проаналізуємо ситуацію, яка може викликати збентеження. Студент, який зустрічає свого викладача в нічному клубі. У даній ситуації відбувається свого роду зміщення двох ролей у студента і у професора теж, що і викликає збентеження, як таке.

Що Гофман каже про більш позитивні соціальні емоції?

Соціолог багато пише про незручності. Багато незручності можна знайти в сфері шлюбних залицянь.

1.3 Типи індивідуального пристосування або освоєння соціальних ролей за Р.Мертоном

Кожен індивід виконує кілька ролей. Соціолог Роберт Мертон поєднав всі можливі ролі в поняття "рольовий набір".

Соціолог стверджував, що саме у дорослої людини цих ролей дуже багато. Зрозуміло ці ролі не пишуться самими людьми. Вони формуються хаотично протягом життя певного індивіда в суспільстві. Частково людина вибирає ролі сама, а частково ні.

Наприклад аскриптивні ролі дістаються людям у відповідність з їх біологічними ознаками. Наприклад, якщо людина народжується дівчинкою, то вона автоматично потрапляє в категорію "жінки", якщо хлопчиком, то, відповідно, в категорію "чоловіки".

Однак інші ролі (професійного характеру) людина може вибирати досить вільно. Роберт Мертон звертає нашу увагу на те, що ролі з одного рольового набору можуть вступати в конфлікт один з одним. Яскравий приклад: тренер з фігурного катання, який тренує свою дитину.

Вивчення соціальних ролей допомагає в аналізі поведінки людей.

Одне з найважливіших відкриттів соціальної психології полягає в тому, що ролі, які ми граємо в певний момент, визначають те, як ми сприймаємо цю ситуацію. Ми граємо ті ролі, які сьогодні нам дісталось грати.

Соціолога Р.Мертон цікавить, яким чином соціальна структура надає на індивідів тиск, що спонукає їх до прийняття того чи іншого альтернативних способів поведінки. Люди можуть переходити від однієї альтернативи до іншої в міру залучення в різні сфери соціальної діяльності. Ці категорії відносяться до рольової поведінки в специфічних типах ситуацій, але не до особистості. Це типи більш-менш стійких реакцій, а не типи організації особистості.

Конформність

Чим вище ступінь стабільності в суспільстві, тим більш типовим і поширеним стає перший тип пристосування: конформність як до культурних цілей, так і до інституційних засобів, на думку Р.Мертон. Не будь це так, підтримання стабільності суспільства стало б неможливим. Мережа очікувань, що конструює кожен соціальний порядок, підтримується модальною поведінкою його членів, що виражає підпорядкування встановленим, хоча, можливо, і постійно мінливим культурним зразкам.

І лише завдяки тому, що поведінка, як правило, орієнтується на основні цінності суспільства, можна сказати, що скупчення людей утворює суспільство.

“Наскільки стабільним є суспільство, адаптація I типу – відповідність (конформність) як культурним цілям, так і інституціоналізованим засобам - є найбільш поширеною та широко розповсюдженою. Якби це не було так, стабільність і безперервність суспільства неможливо було зберегти. Сітка очікувань, що становлять кожен соціальний порядок, підтримується модальною поведінкою її членів, що представляє відповідність ustalеним, хоча, можливо, світсько мінливим моделям культури.” [21, стр. 195] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(To the extent that a society is stable, adaptation type I—conformity to both cultural goals and institutionalized means—is the most common and widely diffused. Were this not so, the stability and continuity of the society could not be maintained. The mesh of expectancies constituting every social order is sustained by the modal behavior of its members representing conformity to the established, though perhaps secularly changing, culture patterns.)

Соціолог зауважує, що до тих пір, поки не склався запас цінностей, поділюваних взаємодіючими індивідами, існують тільки соціальні відносини, якщо можна так назвати безладні взаємодії людей, - але не суспільство.

Інновація

Мертон наголошує на тому, що сильне культурне акцентування мети успіху відкриває дорогу цій формі пристосування, що складається у використанні інституційно заборонених, але часто ефективних засобів досягнення хоча б подобі успіху - багатства і влади. Ця реакція виникає, коли індивід засвоїв культурне акцентування мети, не інтерналізувавши при цьому в рівній мірі інституційні норми, що регулюють шляхи і засоби її досягнення.

З точки зору психології, при великих емоційних вкладеннях в ціль можна очікувати появи готовності йти на ризик, і ця установка може прийматися членами всіх соціальних верств.

З точки зору соціології, виникає питання, які властивості нашої соціальної структури мають у своєму розпорядженні до цього типу пристосування, виробляючи тим самим в одному соціальному прошарку велику частоту девіантної поведінки, ніж в іншому.

“Великий культурний акцент (наголос) на меті успіху запрошує цей спосіб адаптації за допомогою інституційно заборонених, але часто ефективних засобів досягнення принаймні симулякра успіху багатства та влади. Ця реакція виникає тоді, коли людина засвоїла культурний акцент зроблений на мету без того, щоб однаково засвоювати інституційні норми, що регулюють шляхи та засоби для її досягнення.” [21, стр. 195] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Great cultural emphasis upon the success-goal invites this mode of adaptation through the use of institutionally proscribed but often effective means of attaining at least the simulacrum of success wealth and power. This response occurs when the individual has assimilated the cultural emphasis upon the goal without equally internalizing the institutional norms governing ways and means for its attainment.)

Ритуалізм

Ритуалістичний тип пристосування легко піддається визначенню. Він передбачає відкидання або зниження завищених культурних цілей великого грошового успіху і швидкої соціальної мобільності до тієї точки, коли ці устремління можуть бути задоволені. Але хоча індивід відкидає культурне зобов'язання намагатися «обігнати весь світ», хоча він утискає горизонти своїх устремлінь, він продовжує при цьому чи не з маніакальною нав'язливістю дотримуватися інституційних норм.

“Питання про те, чи представляє це справді девіантну поведінку, є якоюсь термінологічною суперечкою. Оскільки адаптація, по суті, є внутрішнім рішенням, і оскільки відкрита поведінка дозволена інституційно, хоча і не є культурною перевагою, вона, як правило, не вважається соціальною проблемою.” [21, стр.205] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(It is something of a terminological quibble to ask whether this represents genuinely deviant behavior. Since the adaptation is, in effect, an internal decision and since the overt behavior is institutionally permitted, though not culturally preferred, it is not generally considered to represent a social problem.)

Втеча

Роберт Мертон наголошує на тому, що, якщо перший тип пристосування (конформність) проявляється найчастіше, то четвертий тип пристосування (відкидання культурних цілей та інституційних засобів) зустрічається, ймовірно, найбільш рідко. Люди, які пристосувалися (або неадекватно пристосувалися) таким способом, строго кажучи, знаходяться в суспільстві, але при цьому йому не належать.

У соціологічному сенсі вони справді є в ньому чужими. Оскільки вони не поділяють спільну структуру цінностей, їх можна віднести до числа членів суспільства (на відміну від населення) чисто фіктивно.

Під цю категорію, на думку соціолога, підпадають деякі види пристосувальної активності психотиків, аутистів, паріїв, бездомних, осіб без певного роду занять, гулящих, бурлак, хронічних алкоголіків і наркоманів. Вони відкинули запропоновані культурою цілі, а їх поведінка не узгоджується з інституційними нормами. Це не означає, що джерелом їх способу пристосування не була в деяких випадках сама соціальна структура, яку вони відкинули, так само як не означає і того, що саме їхнє існування поруч не викликає особливих проблем для членів суспільства.

Цей спосіб пристосування, з огляду на його соціально-структурні джерела, повинен ставати найбільш імовірним в тому випадку, коли індивід глибоко засвоїв і культурні цілі, і інституційні практики, вклав в них свої почуття, наділив їх високою цінністю, але доступні інституційні шляхи не принесли йому успіху. В результаті виникає подвійний конфлікт: засвоєне моральне зобов'язання застосовувати тільки як інституційні засоби. Саме це вступає в конфлікт із зовнішніми тисками, що спонукають вдатися до протизаконних засобів (що дозволяє досягти мети), і індивід виявляється відрізаним від засобів, які одночасно законні, і ефективні.

“Конкурентний порядок підтримується, але розчарований та увічний індивід, який не може впоратися з цим порядком, потступово випадає. Дефетизм, спокій і смирення проявляються в механізмах втечі, які зрештою призводять його до "втечі" від вимог суспільства. Таким чином, це доцільно, що виникає внаслідок тривалої неможливості наблизитись до мети законними заходами та неможливості використати незаконний шлях через внутрішні заборони, цей процес відбувається, хоча вища цінність цілі успіху ще не відмовлена. Конфлікт вирішується шляхом відмови від обох елементів: цілей і засобів. Втеча завершена, конфлікт ліквідований, а особа асоціалізована.” [21, стр.208] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(The competitive order is maintained but the frustrated and handicapped individual who cannot cope with this order drops out. Defeatism, quietism and resignation are manifested in escape mechanisms which ultimately lead him to "escape" from the requirements of the society. It is thus an expedient which arises from continued failure to near the goal by legitimate measures and from an inability to use the illegitimate route because of internalized prohibitions, this process occurring while the supreme value of the success-goal has not yet been renounced. The conflict is resolved by abandoning both precipitating elements, the goals and the means. The escape is complete, the conflict is eliminated and the individual is asocialized.)

На думку соціолога, люди, що проявляють девіантну поведінку цього типу, можуть тяжіти до центрів, де вони будуть вступати в контакт з іншими девіантами, і навіть доходити до участі в субкультурі цих девіантних груп, їх адаптації є переважно приватними і відокремленими, а не об'єднаними під егідою нового культурного коду.

Отже, цей четвертий спосіб адаптації - це спосіб соціально позбавлених, які, якщо вони не отримують жодної винагороди, які роздає суспільство, також мають фрустрації, що виникають, під час шукання нагород. Більше того, це приватизований, а не колективний спосіб адаптації. Хоча люди, які демонструють таку девіантну поведінку, можуть тяжіти до центрів, де вони контактують з іншими девіантами, і хоча вони можуть прийти, щоб брати участь у субкультурі девіантної групи, їх адаптація в основному приватна і ізольована, а не уніфікована під егідою нового культурного коду. Тип колективної адаптації залишається в процесі розглядання.

Заколот

Цей тип пристосування виводить людей за межі навколишньої їх соціальної структури і спонукає їх представити і спробувати втілити в реальність нову, в значній мірі модифіковану соціальну структуру. Це передбачає відчуження від панівних цілей і стандартів. Їх починають вважати чисто довільними; а довільне - не те, що може вимагати прихильності і володіти легітимністю, бо воно могло б бути і іншим, вважає Дюркгейм.

У нашому суспільстві організовані бунтарські течії явно націлені на запровадження такої соціальної структури, в якій культурні стандарти успіху були б сильно модифіковані та забезпечували більшу відповідність між достоїнствами та зусиллями.

Коли інституційна система розцінюється як перешкода для задоволення узаконених цільових устремлінь, розчищається майданчик для заколоту як пристосувальної реакції, щоб ця реакція переросла в організовану політичну дію, прихильність повинна бути не тільки відокремлена від існуючої соціальної структури, а й перенесена на нові групи, одержимі новим міфом.

“Коли інституційна система розглядається як бар'єр на шляху до задоволення легітимізованих цілей, етап бунту створюється як адаптивна реакція. Щоб

перейти до організованих політичних дій, відданість повинна бути не лише вилучена з пануючої соціальної структури, але і передана новим групам, які володіють новим міфом. Подвійна функція міфу полягає в пошуку джерела масштабних розладів у соціальній структурі та у зображенні альтернативної структури що, мабуть, не спричинить розчарування тим, хто заслуговує.” [21,стр.210] (*цитата подана у моєму перекладі*)

(When the institutional system is regarded as the barrier to the satisfaction of legitimized goals, the stage is set for rebellion as an adaptive response. To pass into organized political action, allegiance must not only be withdrawn from the prevailing social structure but must be transferred to new groups possessed of a new myth. The dual function of the myth is to locate the source of large-scale frustrations in the social structure and to portray an alternative structure which would not, presumably, give rise to frustration of the deserving.)

На думку Роберта Мертона, міф виконує подвійну функцію: він виявляє джерело широкомасштабних фрустрацій в соціальній структурі та зображує альтернативну структуру, яка, імовірно, не принесе розчарування гідним.

І міф заколоту, і міф консерватизму прагнуть «монополізувати уяву», намагаючись так визначити ситуацію, щоб або підштовхнути незадоволених до п'ятого типу пристосування, або, навпаки, відвадити від нього. З усіх заколотників об'єктом найбільшої ненависті стає насамперед ренегат, який, досягнувши успіху, відкидає панівні цінності. Адже він не тільки ставить під сумнів цінності, як це робить вони-група, але і стає знаком того, що єдність групи знищено.

Проте, зазвичай саме члени висхідного класу (а не найбільш знедолених верств) організовують скривджених і бунтівних в революційну групу.

1.4 Соціологія емоцій Едуардо Беріката

Незважаючи на те, що емоції прийнято вважати глибоко внутрішнім явищем, соціологам є що сказати на їх рахунок теж.

По-перше емоції випробовуються відповідно до певних правил. Якщо ми подивимося на себе зі сторони, проаналізуємо свої відчуття, то ми помітимо, що все, що ми відчуваємо досить ретельно регулюється суспільством. Деякі емоції є доречними, а деякі ні.

Наприклад, якщо індивіда запросили на вечірку, а він прийшов і почав депресивно розповідати, як у нього все погано і демонстративно сідати в кутку кімнати, то це буде розцінено як щось недоречне багатьма людьми, запрошеними на вечірку, які прийшли туди з метою повеселитися і розслабитися.

Інший приклад: перебувати на похоронах з веселим обличчям. Це навіть набагато гірше, ніж ситуація описана в першому прикладі.

Іспанський соціолог Едуардо Берікат в своїй статті “Соціологія емоцій: чотири десятиліття прогресу” наголошує на тому, що емоції, які переживають люди, відіграють фундаментальну роль у всьому соціальному явищі. Як результат, соціологія повинна включати аналіз афективних структур та емоційну динаміку в об’єкти свого дослідження.

Інтеграція почуттів, афектів, настроїв та емоційних станів у соціологічне дослідження, яка розпочалася чотири десятиліття тому, із зародженням соціології емоцій, має бути продовжена до того моменту, коли емоцій будуть повністю інтегровані в загальну соціологічну перспективу.

Що таке емоції?

Берікат наголошує на тому, що ми інтуїтивно знаємо, що таке емоції, і розуміємо їх важливість на власному досвіді. Насправді, саме як люди, ми можемо переживати життя лише емоційно: “я відчуваю, отже, я є”.

“Глибока складність, яка характеризує людське життя у світі, відображається в широкому і тонкому всесвіті емоцій. З цієї причини розуміння складної природи людських емоцій є абсолютно необхідним для адекватного розвитку соціології.” [13,стр.4] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(The profound complexity which characterizes human life in the world is reflected in the broad and subtle universe of emotions. For this reason, understanding the complex nature of human emotions is absolutely necessary for the adequate development of sociology.)

Варто зауважити, що первинні емоції вважаються універсальними, фізіологічними, що мають еволюційне значення та є біологічно/неврологічно вродженими, тоді як вторинні емоції, які можуть бути результатом поєднання первинних емоцій, є соціально та культурно обумовленими. Коротше кажучи, на думку Беріката, можна стверджувати, що емоції становлять тілесний прояв того значення, яке має подія в природному чи соціальному світі для суб’єкта.

Емоції – тілесна свідомість, яка сигналізує і вказує на цю важливість, регулюючи таким чином відносини, які конкретний суб’єкт має зі світом. Суб’єкт емоцій не є істотою чи тілом, герметично ізольованим від свого оточення, але є суб’єктом, який за необхідністю повинен досягти своїх цілей у взаємовідносинах з іншими у своєму оточенні.

На думку Е.Беріката, очевидна простота людських емоцій має в собі велику складність, проблеми та парадокси.

Емоції, які відчуває суб’єкт, ніколи не слід розглядати як прості механічні або фізіологічні реакції на зміни, що виникають у навколишньому середовищі. Складність людських емоцій є результатом діалектики, що існує між емоційним переживанням та вираженням, здатністю емоцій

трансмутовати та формувати послідовні емоційні структури та безліч композицій, що формують характер будь-якого афективного стану.

У світі емоцій слід принципово розрізняти *внутрішній емоційний досвід* (суб'єктивні почуття) та *емоційне вираження* (зовнішній прояв емоцій). Те, що ми відчуваємо, може бути виражене словами, виразами обличчя, голосовими тонами, діями та фізіологічними змінами.

Емоційні вирази є ключовими у соціальній взаємодії, вважає соціолог. Однак існуючий взаємозв'язок між внутрішнім досвідом та зовнішнім вираженням заплутаний та проблематичний.

По-перше, емоційний вираз не можна звести до простого прояву внутрішнього стану, адеж вираз, орієнтований на спілкування з іншим може виникнути лише в контексті соціальної взаємодії.

По-друге, не було продемонстровано, що внутрішні почуття викликають фізіологічні або зовнішні тілесні зміни. Наприклад для Дамасію, зазначає Берікат, саме фізіологічні зміни викликають почуття: ми не тремтим тому що ми відчуваємо страх; ми відчуваємо страх, бо тремтимо.

Коротше кажучи, зовнішні прояви виконують емоційно-експресивну функцію, а також соціальну комунікативну функцію.

“Вивчення емоцій ніколи не буває простим, оскільки емоції є частиною активного процесу і можуть зазнати численних та загадкових трансмутацій, які є як добровільними, так і мимовільними, або свідомими та несвідомими. Сором може стати гнівом, щастя може перетворитися на плач, біль - в насолоду.” [13, стр.6] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(The study of emotions is never simple, because emotions are part of an active process and can undergo multiple and enigmatic transmutations that are both voluntary and involuntary, or conscious and unconscious. Shame can become anger, happiness can turn to weeping, pain into pleasure.)

Очевидно, зазначає іспанський соціолог, що ми не переживаємо ізольовані емоції, по черзі, і емоції не становлять статичних станів у часі.

Наше емоційне життя - це динамічні процеси, які складаються з багатьох послідовностей та емоційних структур.

На думку Беріката, соціологія має багато що сказати про емоції з двох причин: по-перше, тому що соціологія прагне пояснити соціальні явища, а емоція - це соціальне явище, а по-друге, емоція є необхідною для пояснення основ соціальної поведінки.

З одного боку, соціологічне вивчення емоцій ґрунтується на тому, що більшість наших емоцій виникають, переживаються і мають значення в контексті наших соціальних відносин. Самотність, заздрість, ненависть, страх, сором, гордість, жах, образа, горе, ностальгія, довіра, сум, задоволення, радість, гнів, щастя, розчарування та безліч інших почуттів виникають у конкретних соціальних ситуаціях, виражаючи в тілесній

свідомості людини багатий спектр форм соціальної взаємодії та взаємовідносин людини. Розуміння емоцій означає розуміння ситуації та соціальних відносин, що її породжують.

З іншого боку, зауважує іспанський соціолог, включення емоцій у соціологічні дослідження передбачає досліджування та теоретизування усього того, що стає очевидним, коли ми робимо просте припущення, що те, що ми відчуваємо, є настільки ж важливим для вирішення соціальних справ, як і те, що ми думаємо або робимо.

Дієвиць, свідомість якого обмежена ідеями чи пізнанням, або відсутністю соціальних цінностей чи емоцій є немислимим. Для цього тому будь-який опис, пояснення чи соціологічне розуміння соціального явища є неповним, а отже, хибним, якщо воно не включає суб'єкта почуттів у вивчення структур та соціальних процесів.

“Коротше кажучи, перед соціологією емоцій стоять два фундаментальні завдання: вивчення соціальної природи емоцій та вивчення емоційної природи соціальної реальності.” [13,стр.6] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(In short, the sociology of emotions faces two fundamental tasks: studying the social nature of emotions and studying the emotional nature of social reality.)

Використання соціологічної перспективи є важливим для розуміння незліченних емоцій, що складають афективний всесвіт людей. Незважаючи на неявний зміст багатьох метафор, що використовуються в сучасній мові, емоції не є конкретною речовиною, а скоріше зразками відносин, які пов'язують Я із своїм оточенням, принципово з іншими, тобто із соціальним світом, вважає Берікат.

Розуміння соціального життя емоцій та встановлення їх адекватних соціологічних визначень є надзвичайно важливими для розуміння не тільки складного світу емоцій, але й людського життя в контексті процесів та структури соціальної взаємодії.

З метою розуміння та пояснення як афективних структур, так і емоційної динаміки соціальної реальності, соціологи за останні чотири десятиліття розробили широкий спектр теоретичних підходів.

1) *Культурні теорії* розглядають емоції не просто як біологічні реакції, а як соціальні почуття. Ці почуття зумовлені культурою суспільства (її норми, цінності, ідеї, переконання тощо), виникають у процесі візерункових соціальних взаємодій і засвоюються в процесі соціалізації.

“Суспільства мають емоційну культуру, емоційний словниковий запас, правила почуттів та правила демонстрації, які визначають для кожної

ситуації та будь-якої соціальної позиції, яку займає суб'єкт, що слід відчувати та як виражати почуття.” [13,стр.10] (*цитата подана у моєму перекладі*)
(Societies have an emotional culture, an emotional vocabulary, feeling rules and display rules, which define, for every situation and for every social position a subject occupies, what should be felt and how feelings should be expressed.)

Однак, хоча культура зумовлює наші емоційні переживання та вираження, вона не визначає їх.

2) Для *символічних інтеракціоністських теорій* ідентичність “Я” уявляє собою динаміку за емоційним збудженням. Фізичні особи завжди намагаються підтвердити обидва образ, який вони мають про себе (Я-концепція) та конкретні ідентичності завдяки яким вони діють у будь-якій конкретній соціальній взаємодії (рольова ідентичність).

3) *Ритуальні теорії* стверджують, що цілеспрямована взаємодія, яку ці теорії називають ритуалом, лежить в основі всієї соціальної динаміки. Ритуали породжують групові емоції, які пов'язані із символами, складаючи основу для вірувань, мислення, моралі та культури.

Ритуали - це соціальні збори, на яких люди зберігають однаковий фокус уваги, поділяють однакові цінності та відчують однакові емоції. Ці світські зібрання провокують колективне задихання та високий рівень групової свідомості.

Наприклад Коллінз розрізняє позитивні емоції та моральні почуття, які, спрямовані на саму групу, формують соціальну солідарність, та позитивні емоції та довіру, які окремі учасники відчують у формі емоційної енергії (ЕЕ). За словами Коллінза, люди завжди прагнуть максимізувати свою емоційну енергію при кожній соціальній зустрічі.

4) *Структурні теорії емоцій*, початковим формулюванням яких ми зобов'язані, пояснюють тип емоцій, які відчують актори в процесі соціальної взаємодії, зосереджуючись на конкретних реляційних характеристиках.

“На думку Кемпера, існує два основні реляційні виміри: влада і статус. Діячі з владою або які набирають силу у взаємодії, відчують такі позитивні емоції, як задоволення, впевненість та безпека, тоді як діячі з низьким рівнем відносної сили відчують негативні емоції, такі як страх. Діячі з високим рівнем статусу або до яких інші поважаються, будуть відчувати такі позитивні емоції, як гордість, тоді як ті, хто не має статусу або втрачає його, будуть відчувати негативні емоції, такі як сором.” [13,стр.11] (*цитата подана у моєму перекладі*)

(According to Kemper, there are two basic relational dimensions: power and status. Actors with power, or who gain power in an interaction, experience positive emotions such as satisfaction, confidence and security, while actors with a low

level of relative power experience negative emotions such as fear. Actors with a high level of status, or to whom others give deference, will feel positive emotions such as pride, while those that lack status, or lose it, will feel negative emotions such as shame.)

5) Берікат зауважує, що *теорії обміну*, розроблені Джорджем Хомансом і Пітером Блау, також мають використовуватись для пояснення складного світу емоцій. Соціальна взаємодія - це процес, в якому суб'єкти обмінюються цінними ресурсами для того, щоб з них отримати переваги або вигоди. Люди намагаються отримати винагороду або уникати покарань шляхом максимізації корисності їх поведінки та обчислення витрат та інвестицій, зауважує Берікат.

Соціолог наголошує на тому, що те, що афективне життя складає тілесну реальність, що вкорінена в біологію окремих організмів, може пояснити, чому соціологія емоцій пережила найбільший розвиток дотепер у мікросфері соціальних явищ.

Однак з моменту зародження соціології емоцій мікроаналіз завжди містив у собі очевидну макропроекцію, а теоретичне відображення - неявне, хоча недорозвинене, емпіричне покликання. Як результат, досягнутий у минулому прогрес забезпечує чудову основу для майбутнього розвитку соціології емоцій, в якій макроаналіз та емпіричні дослідження відіграватимуть більш помітну роль.

Берікат наголошує на тому, що соціологія повинна продовжувати інтегрувати у свої різні сфери дослідження, аналіз трьох типів соціальних емоцій:

- інтеракційні емоції, тобто афективні настрої, емоційні стани та емоційні процеси, пов'язані з різними позиціями, які суб'єкти займають у соціальній структурі;
- групові та колективні емоції, тобто ті, які суб'єкти переживають або висловлюють, будучи членом групи або формуючи частину колективу в конкретній соціальній ситуації;
- емоційний клімат і культури, тобто перехідні емоційні стани або загальні та тривалі настрої, що кореняться в суттєвій характеристиці конкретного суспільства або соціальній одиниці.

По-перше, зауважує іспанський соціолог, маючи на увазі, що емоції можуть існувати лише в організмі окремих організмів, соціологія повинна вивчати емоції, які переживають люди як актори, які займають певні соціальні посади. Саме про це і говорить Гофман в своїх численних працях.

Берікат в своїй статті каже багато про соціальний гендер. Соціологія гендеру вивчала емоційні відмінності, засновані на гендері. Традиційні культури та суспільства переважно асоціюють жінок з емоційністю,

виключаючи чоловіків зі світу почуттів. Жінки заохочується відчувати та висловлювати безсильні емоції, такі як страх і смуток з іншого боку, чоловіки повинні придушувати та приховувати ці емоції, а не відчувати і виражати потужні емоції, такі як гнів та гордість.

“Як концептуальні підходи (правила почуттів та виразів, управління емоціями, поверхнева та глибока дія), так і емпіричне дослідження Арлі Р. Хохшильда, проведене з використанням спостереження учасників, аналізу змісту та неструктурованих інтерв'ю, мали величезний вплив на розвиток соціологій гендеру.” [13,стр.14] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Both the conceptual approaches (feeling and expression rules, emotion management, surface and deep acting) and the empirical research of Arlie R Hochschild, carried out using participant observation, content analysis and unstructured interviews, have had a tremendous impact on the development of sociologies of gender and work.)

Берікат рухається далі та наголошує на тому, що люди переживають і виражають групові емоції та колективні емоції тому, що вони є членами групи або є частиною колективу в певному соціальному середовищі

Приклад:

Страх часто виникає в соціальному контексті не як просто індивідуальна реакція на загрозу, а як результат інтерсуб'єктивного досвіду. Соціологія соціальних рухів була сферою, в якій проводиться аналіз групи та колективні емоції зробили важливий внесок, поглиблюючи знання про конкретні соціальні рухи.

Багато емоцій, таких як обурення, моральний шок, гнів, страх, сором, гордість і приниження, зумовлюють і надихають соціальні рухи, незалежно від їх походження. Очевидно, що основна структура та процеси суспільства створюють специфічний емоційний клімат, емоційні культури або навіть соціальні емоції, які зумовлюють загальні настрої населення.

У цьому сенсі, на думку Беріката, будь-яка соціологія емоцій, така як, наприклад, соціологія страху, повинна аналізувати культурну матрицю в якій виникає страх і звертає до моделей соціальних дій, які зазвичай асоціюються з ним.

Кожна емоція може бути важливою складовою дуже різноманітних соціальних явищ. Наприклад, страх відіграє важливу роль у тероризмі, циркуляції еліт, споживанні, політиці, соціальні рухи та економіці.

Однак, можна стверджувати, що сьогодні страх також є соціальною емоцією, іншими словами, емоцією, яка по суті характеризує етос наших постмодерних суспільств.

На думку соціолога, кожне суспільство або соціальна одиниця виховує в кожному віці специфічні характерні емоції.

Коротше кажучи, через аналіз емоцій, пов'язаних із соціальними явищами, соціологія отримала розширені, поглиблені та оновлені знання з різних областей дослідження.

Соціологія емоцій склала за останні чотири десятиліття багатий набір концепцій, перспектив та суперечностей. Саме це і закликає до більшої міри інтеграції між теорією та емпіричними дослідженнями, структурними та культурними підходами та мікро/макроперспективами. Як і в інших сферах, парадокси або невідповідності висвітлюють проблеми, вирішення яких веде до прогресу в знання.

Соціологія емоцій повинна розглядати та прагнути вирішити ці багаторівневі парадокси та теоретичні проблеми.

До цього часу соціологія емоцій здійснювала одновимірні та статичні аналізи емоційного життя людей, і з цієї причини вони часто були дуже простими та навіть механічними. Наприклад, було проаналізовано багато конкретних емоцій, але очевидно, що люди не відчують емоцій ізольованим чином. Почуття, які ми відчуваємо, є частиною складних структур, що складаються з багатьох емоцій. Крім того, суб'єктивні переживання з часом трапляються як послідовності чи емоційні ланцюги, що мають особливу динаміку. Тому соціологи повинні аналізувати афективні структури та емоційну динаміку соціальних явищ, вважає Берікат.

Отже соціологія емоцій зробила більший прогрес у розвитку широких метатеоретичних перспектив, ніж у змісті основних теорій про конкретні явища та соціальні емоційні процеси.

“Соціологія емоцій як у теоретичному розвитку, так і в емпіричних дослідженнях до цього часу була зосереджена більше на структурах та процесах мікровзаємодії, ніж на макросоціальних емоціях.” [13,стр.16] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(The sociology of emotions in both its theoretical development and in its empirical studies has, up until now, focused more on the structures and processes of microinteractions than on macro social emotions.)

Після чотирьох десятиліть прогресу соціологи можуть покладатися на видатні роботи, проведені соціологами емоцій з метою остаточного включення афективних структур і емоційну динаміку в соціологію.

1.5 Погляди Е.Дюркгайма на феномен “самогубства”

Для Дюркгайма соціологія була для суспільства тим, що біологія та медицина були для людського тіла.

Соціолог думав про суспільство як про своєрідний організм, що складається з різних частин, які повинні були добре функціонувати разом, щоб цей організм був здоровим.

Книга Дюркгайма "Самогубство" дуже амбіційна, оскільки вона виявилася першою соціологічною роботою, яка використовує статистичні методи як основний аргумент.

Для Дюркгайма соціологія була наукою зі своїми предметно-соціальними фактами. На його думку, соціальні факти складаються з манер дії, мислення та почуттів поза індивідів, яким надається примусова сила, завдяки якій вони здійснюють контроль над ним. Соціальні факти - це справді все, що нас оточує щодня.

Варто зауважити, що спільна / соціальна свідомість для Дюркгайма - це саме те, що тримає суспільство разом. Але існує також і соціальна дисфункція. Суспільство - це організм, тоді дисфункцію слід розглядати як хворобу. Дисфункція для Дюркгайма є тим, що перешкоджає нормальному функціонуванню суспільства.

Чому в суспільстві існує такий феномен, як самогубство?

Дюркгайм прийшов до розуміння того, що капіталізм все більше і більше приводить людей до самогубства. Намір Дюркгайма пролив світло на загальний рівень нещастя та відчаю в суспільстві.

Соціолог намагався пояснити, чому люди почуваються такими нещасними в сучасному суспільстві, і він виділив п'ять найважливіших факторів

-Індивідуалізм

Раніше люди багато поклались на свої сім'ї. Багато речей за них вирішували їхні батьки чи родичі, але в даний час у сучасному світі людина повинна вирішувати все сама. Якщо вона приймає правильні рішення, і все йде добре, людина бере всю заслугу. Однак у випадку, якщо все піде не так, людина не може звинуватити нікого іншого, крім себе самого. Невдача стає тягарем сучасного капіталізму

-Капіталізм надає багато надій

Кожен в сучасному суспільстві хоче бути успішним, прожити життя в розкоші і т.д. Але в сучасному капіталізмі заздрість поширюється, оскільки люди забувають пам'ятати, що життя часом може бути справді болочим і люди не можуть бути постійно щасливими, що є абсолютно нормальним.

-У нас занадто багато свободи

Суворих правил вже немає. Людям не кажуть, з ким одружитися, що одягнути, як поводитись. Їм кажуть робити все, що їм здається правильним, що для багатьох людей може бути досить стомлюючим і заплутуючим.

-Атеїзм

Сам Дюркгайм був атеїстом, але він цінував релігію, оскільки вона може запропонувати відчуття спільності, що є дуже важливим для людей. Капіталізм ще нічого не запропонував на заміну цьому відчуттю.

-Ослаблення значення нації та сім'ї

Сьогодні ні сім'я, ні нація, не в змозі дати нам справжнє відчуття приналежності до чогось більш значущого та цінного, ніж ми самі, на думку соціолога.

Слід сказати, що самогубство - це, звичайно, особистий вчинок, мотивований особистими почуттями чи психологічними умовами, але Дюркгайму вдалося показати, як ці, здавалося б, особисті почуття не були суто особистими, і на них впливала структура суспільства. Дюркгайм вважав, що, науково вивчаючи суспільство та розуміючи соціальні факти, соціологи можуть діагностувати соціальну "хворобу" та призначити ліки.

Таким чином в своїй праці "Самогубство" Дюркгайм показав нам, що сучасна економіка чинить величезний тиск на людей.

Дюркгайм наголошує на тому, що індивідуальні умови, яким аргіогі можна приписати вплив на самогубство, бувають двох родів.

По-перше, існують зовнішні обставини, в яких знаходиться самогубець: іноді люди, що позбавляють себе життя, страждають від сімейних прикрощів, від ображеного самолюбства, іноді вони пригнічені бідністю і хворобою, іноді ж їх мучать докори сумління і т. д. Однак вони не є вирішальними причинами того акта, якому вони передують.

Крім того, обставини, які здаються причинами самогубства тому тільки, що вони часто його супроводжують, нараховуються в необмеженій кількості. Один вбиває себе, живучи в багатстві, інший - в бідності; один був нещасливий в сімейному житті, інший за допомогою розлучення розірвав шлюбні узи, які робили його нещасним.

Події життя, найрізноманітніші й іноді протилежні, можуть бути мотивом до самогубства, а це значить, що жодне з них не може бути названо його специфічною причиною.

На думку соціолога, ті класи суспільства легше розлучаються з життям, яким вільніше і легше живеться, і в ті епохи, коли свободи всього більше; якщо і трапляється в дійсності, що особистий статок самогубця є основною причиною прийнятого ним рішення, то це буває надзвичайно рідко і, отже, не може служити поясненням соціального відсотка самогубств.

“Індивідуальні умови, за якими можна апріорі припустити, що залежить самогубство, бувають двох видів. По-перше, існує зовнішня ситуація, в якій опиняється агент. Іноді чоловіки, які вбивають себе, переживають сімейні печалі або розчарування в самооцінці, іноді їм доводилося страждати від нещастя або хвороб, іноді знову доводиться звинувачувати себе в якійсь моральній провіні тощо. Але ми побачили, що ці індивідуальні особливості не можуть пояснити соціальну швидкість самогубств.” [16, стр.12] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Les conditions individuelles dont on pourrait, a priori, supposer que le suicide dépend, sont de deux sortes. Il y a d'abord la situation extérieure dans laquelle se trouve placé l'agent. Tantôt les hommes qui se tuent ont éprouvé des chagrins de famille ou des déceptions d'amour-propre, tantôt ils ont eu à souffrir de la misère ou de la maladie, tantôt encore ils ont à se reprocher quelque faute morale, etc. Mais nous avons vu que ces particularités individuelles ne sauraient expliquer le taux social des suicides.)

Дюркгайм наголошує на тому, що зовсім інші результати можна отримати, коли, залишивши в стороні самого індивіда, почати шукати в природі самих товариств причини тієї схильності до самогубства, яка спостерігається в кожному з них. Наскільки відносини між самогубством і законами фізичного і біологічного порядку сумнівні і двозначні, настільки безпосередні та постійні співвідношення між самогубством і відомими станами соціального середовища.

Таким чином, з усіх цих фактів можна вивести тільки той висновок, що відсоток самогубств залежить тільки від соціологічних причин і що контингент добровільних смертей визначається моральною організацією суспільства. У кожного народу існує відома колективна сила певної інтенсивності, що штовхає людину на самогубство. Ті вчинки, які робить самогубець і які на перший погляд здаються проявом особистого темпераменту, є насправді наслідком і продовженням деякого соціального стану, який знаходить собі в них зовнішнє виявлення.

Звичайно, коли говорять про колективні схильності або пристрасті, то люди схильні бачити в цих виразах тільки метафори або *manieres de parler*, що не позначають собою нічого реального, крім деякого середнього відомого числа індивідуальних станів.

На них не дивляться, як на речі, як на сили *sui generis*, які керують свідомістю приватних осіб. Однак насправді саме така їхня природа, що блискуче доводиться статистикою самогубств, вважає Дюркгейм.

Склад індивідів, що утворюють відоме суспільство, з року в рік змінюється, а число самогубств проте залишається тим же до тих пір, поки не зміниться саме суспільство.

Без сумніву, якби мова йшла лише про те, щоб зрозуміти, як загалом ідея чи почуття переходять від одного покоління до іншого, як не втрачається пам'ять, це пояснення можна було б розглянути в якості достатнього. Але передача таких фактів, як самогубство та, в цілому, подібні вчинки всіх видів, про які повідомляє нам моральна статистика, має дуже особливий характер, який неможливо пояснити за такою низькою вартістю.

На погляд Дюркгайма, колективні нахили мають своє особливе буття; це сили настільки ж реальні, наскільки реальні сили космічні, хоча вони і різної природи; вони впливають на індивіда також ззовні, хоча це відбувається іншими шляхами.

Соціолог впевнений, що відокремлюючи соціальне життя від індивідуального, він ніяк не хоче сказати, що в ньому немає психологічного елемента. Навпаки, абсолютно очевидно, що воно по суті своїй складається з уявлень; але тільки колективні уявлення мають зовсім іншу природу, ніж уявлення індивідуальні.

“Але відокремлюючи соціальне життя від індивідуального життя таким чином, ми не маємо на увазі сказати, що воно не має нічого психічного. Очевидно, навпаки, що воно по суті складається з уявлень. Однак колективні уявлення мають зовсім інший характер від уявлень особистості. Ми не бачимо заперечень проти того, що люди говорять про соціологію, що це психологія, якщо ми потурбуємось додати, що соціальна психологія має свої закони, які не є законами індивідуальної психології.” [16,стр.22] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(Mais, en séparant ainsi la vie sociale de la vie individuelle, nous n'entendons nullement dire qu'elle n'a rien de psychique. Il est évident, au contraire, qu'elle est essentiellement faite de représentations. Seulement, les représentations collectives sont d'une tout autre nature que celles de l'individu. Nous ne voyons aucun inconvénient à ce qu'on dise de la sociologie qu'elle est une psychologie, si l'on prend soin d'ajouter que la psychologie sociale a ses lois propres, qui ne sont pas celles de la psychologie individuelle.)

Приклад

В якості прикладу соціолог використовує “релігію”. Звичайно походження релігії приписують почуттю страху або поваги, які вселяють свідомим істотам таємничі і страшні явища. З цієї точки зору релігія видається простим проявом індивідуальних переживань і почуттів. Але це спрощене пояснення не має нічого спільного з фактами.

Досить зазначити, що в тваринному світі, де соціальне життя завжди рудіментарне, релігія зовсім невідома, що вона спостерігається лише там, де існує колективна організація, що вона змінюється в залежності від природи суспільства, щоб визнати, що тільки об'єднані в групу люди мислять релігійно.

Ніколи індивід, на думку Дюркгайма, який знав би тільки самого себе і фізичний Всесвіт, не міг би піднятися до думки про сили, які нескінченно перевершують його і все, що його оточує. Навіть ті великі природні сили, з якими він стикається, не могли б зародити в його душі такого поняття, так як спочатку він аж ніяк не знав з такою точністю, як нині, в якій мірі ці сили перевершують його; він думав, навпаки, що він в стані керувати ними на свій розсуд.

Тільки наука показала йому, наскільки він нижче цих сил. Та сила, яка так могла змусити його перейнятися почуттям поваги і стала предметом його поклоніння, є суспільство; і лише гіпостазованною формою останнього є боги. Релігія - це врешті-решт система символів, за допомогою яких суспільство усвідомлює самого себе; це образ мислення, властивий тільки колективній істоті.

Однак безперечно, що вся суспільна свідомість не встигає екстерналізуватися і матеріалізуватися таким чином. Вся національна естетика не в творах, які вона надихає; вся мораль не сформульована в певних заповідях. Більшість з них залишається дифузною. Існує ціле колективне життя, яке перебуває на свободі; всі види течій приходять, йдуть, циркулюють у всіх напрямках, перетинаються і змішуються тисячами різних шляхів, і саме тому, що вони перебувають у вічному рухомому стані, вони не можуть набути об'єктивної форми. Сьогодні вітер смутку та зневіри зійшов на суспільство; завтра, навпаки, подих радісної впевненості підніме серця, наголошує французький соціолог.

Дюркгайм наголошує на тому, що не існує морального ідеалу, який не був би поєднанням-в пропорціях, які міняються залежно від суспільства, - егоїзму, альтруїзму і деякої аномії. Бо соціальне життя передбачає, що індивід має до певної міри тільки йому властиві якості, що в той же час на вимогу суспільства він готовий від своєї індивідуальності відмовитися і, нарешті, що душа його до деякої міри відкрита для ідей прогресу. Ось чому немає народу, де б одночасно не існувало цих трьох різних течій, які захоплюють людину за трьома різними і навіть протилежним напрямками.

Соціальні умови, що впливають на число самогубств, є єдиними, в силу яких воно може змінюватися, бо це - єдині причини, що змінюються. Ось чому число це залишається незмінним, оскільки не змінюється саме суспільство. Ця сталість не залежить від того, що стан духу, що породжує самогубство, невідомо в силу якої випадковості сконцентровано в певному числі приватних осіб і передається, теж невідомо чому, до такого ж числа наслідувачів. Але безособові причини, що дають йому початок і підтримують

його, залишаються незмінними; це означає, що ніщо не змінилось- ні способи угруповання соціальних одиниць, ні характер їх взаємного узгодження. Дії і протидії, якими вони обмінюються, залишаються тотожними, отже, не змінюються, вважає соціолог.

“Однак дуже рідко, а то й неможливо, щоб одна з цих течій зуміла зробити таку перевагу в усіх точках суспільства. Завжди в обмеженому середовищі, де вона знаходить особливо сприятливі умови для свого розвитку, вона досягає цього ступеня енергії. Це такий соціальний стан, така професія, така релігійна конфесія, що стимулює її особливо. Це пояснює подвійний характер самогубства.” [16,стр.29] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(Toutefois, il est très rare, sinon impossible, qu'un de ces courants parvienne à exercer une telle prépondérance sur tous les points de la société. C'est toujours au sein de milieux restreints, où il trouve des conditions particulièrement favorables à son développement, qu'il atteint ce degré d'énergie. C'est telle condition sociale, telle profession, telle confession religieuse qui le stimulent plus spécialement. Ainsi s'explique le double caractère du suicide.)

Дюркгайм наголошує на тому, що двоїстий характер самогубства спостерігають в його зовнішніх проявах, то звичайно вбачають тут тільки групу подій, незалежну одна від одної, бо вона виявляється в окремих пунктах. І тим не менше сума, що утворилася з сукупності окремих випадків, представляє відому індивідуальність і єдність, так як соціальний відсоток самогубств є відмінною рисою кожної колективної особистості. Це означає, що якщо приватні групи, де відсоток цей особливо високий, різні одна від одної і розкидані найрізноманітнішим чином, то, незважаючи на це, вони тісно пов'язані між собою як частини одного цілого і як органи одного і того ж організму.

Стан, в якому знаходиться кожна з цих груп, залежить від загального стану суспільства. Існує інтимний зв'язок між розмірами впливу, здійснюваного тієї або іншої з цих тенденцій, і тим місцем, яке вона займає в соціальному цілому. Альтруїзм слабкіше або сильніше в армії, залежно від того, наскільки сильно проявляється він серед цивільного населення. Інтелектуальний індивідуалізм тим більш розвинений і тим частіше призводить до самогубства в середовищі протестантів, чим інтенсивніше він виражений в решті нації; взагалі все залежить одне від іншого, на думку Дюркгайма.

“Але якщо, крім божевілля, не існує жодного індивідуального стану, який можна розглядати як визначальний фактор самогубства, однак, здається, колективне почуття не може проникнути в людей, коли вони абсолютно там. Тому ми могли б вважати, що попереднє пояснення є неповним, поки ми не показали, як у той час і в точних середовищах, де розвиваються суїцидогенні течії, вони знаходять перед собою достатню кількість суб'єктів, доступних для їх впливу.” [16,стр.29] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(Mais si, en dehors de la vésanie, il n'y a pas d'état individuel qui puisse être regardé comme un facteur déterminant du suicide, cependant, il semble bien qu'un sentiment collectif ne puisse pénétrer les individus quand ils y sont absolument réfractaires. On pourrait donc croire incomplète l'explication précédente, tant que nous n'aurons pas montré comment, au moment et dans les milieux précis où les courants suicidogènes se développent, ils trouvent devant eux un nombre suffisant de sujets accessibles à leur influence.)

Яку роль відіграють у генезі самогубства індивідуальні чинники?

Якщо в одному і тому моральному середовищі, тобто одній і тій же релігійній громаді, в одному і тому ж корпусі військ або в одній і тій же професії, захоплені схильністю до самогубства саме дані індивіди, то це, без сумніву, принаймні в більшості випадків, відбувається тому, що розумова організація їх за своєю природою або в силу обставин робить менш опору соціальної тенденції до самогубства. Але якщо умови можуть сприяти приватним особам в тому, щоб ця тенденція в них втілилася, то все-таки не від них залежать ні відмітний характер її, ні її інтенсивність.

Число щорічних самогубств в даній соціальній групі залежить від числа невропатів, що знаходяться в ній. Невропатія є тільки причиною того, що одні легше підпадають під вплив цієї схильності, ніж інші.

Так як щорічно налічується однакове число самогубств, то, очевидно, соціальна тенденція до самогубства захоплює одночасно всіх тих, кого вона може і повинна захопити. Ті індивіди, хто приречений стати її жертвою на наступний рік, в даний час вже існують; більшість з них бере участь у колективному житті й, отже, підпорядковується його впливу.

Продуктивна причина цього феномену обов'язково уникає тих, хто спостерігає лише за окремими людьми; бо ця причина знаходиться поза людьми. Щоб її виявити, ми повинні піднятися над окремими самогубствами і подивитися, що спонукає їх утворювати єдність. Можна заперечувати, що якби не було достатньо неврастеніків, соціальні причини не могли б продукувати всі свої наслідки. Але немає суспільства, де різні форми нервової дегенерації не дають більше кандидатів на самогубство, ніж це необхідно.

Дюркгайм наголошує на тому, що саме колективна сила, що штовхає людину на самогубство, тільки поступово, тільки мало-помалу проникає в його ество. За іншими рівними умовами людина стає тим сприйнятливою до неї, чим старше вона становиться; і це, звичайно, тому, що треба пережити повторні випробування, щоб відчутти всю порожнечу егоїстичного існування або всю суєту марнославства і байдужих претензій. Ось чому самогубці виконують своє призначення не інакше як послідовними рядами поколінь.

Висновок до розділу

Отже, в цьому розділі було розглянуто багато соціологічних та мікросоціологічних феноменів.

Ми розглянули погляди Гофмана на мікросоціальну реальність та повсякденні інтеракції між людьми.

Було з'ясовано які бувають соціальні ролі. Також ми розглянули соціологію емоцій за допомогою статті Е.Беріката.

Нами був розглянутий феномен “самогубства” з соціальної точки зору. Світ соціального – дуже складний, однак цікавий.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЛЮДИНИ У РЕАЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕФЛЕКСІЙ НАД ТЕМАТИКОЮ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

2.1 Важливість соціальної психології для розуміння особливостей рольової поведінки людини у соціумі

Протягом всієї історії людства соціальну поведінку людини науково вивчалось лише протягом одного століття, того самого, яке недавно завершилося. Якщо взяти до уваги, що сучасні дослідники знаходяться лише в самому початку шляху, можна сказати, що досягнуті результати роблять їм честь.

Соціальний психолог Девід Майерс вважає, що дослідники збагатилися важливими відомостями про переконання і ілюзії, про любов і ненависть, про конформізм і незалежність.

Хоча багато в поведінці людини ще залишається загадкою, соціальна психологія вже сьогодні може частково відповісти на багато інтригуючих питань:

- Чи стануть люди вести себе по-іншому, якщо вони спочатку сприймають нові установки? Якщо так, то який спосіб переконання найбільш ефективний?
- Чому люди іноді допомагають, а іноді заподіюють шкоду один одному?
- Як виникають соціальні конфлікти?

Необхідність у такій науці, як соціальна психологія, є очевидною, на мій погляд. Те, яким чином люди діють в тих чи інших ситуаціях і чому вони так чи інакше діють є дуже важливим для розуміння того, як сучасні індивіди мислять, як їхня соціальна поведінка функціонує і т.д. Як зазначав французький філософ Жан Поль Сартр, те, що уявляють собою люди залежить понад усе від ситуації, в якій вони знаходяться зараз. Соціальна психологія займається дослідженням поведінки людей в тих чи інших соціо-історико-культурних ситуаціях.

Соціальний психолог Д.Майерс наголошує на тому, що соціальна психологія - це наука, яка вивчає вплив різних ситуацій, звертаючи основну увагу на те, як ми сприймаємо один одного і як впливаємо один на одного.

Мета соціальної психології - зрозуміти суть і сенс цих зв'язків. І вона йде до неї, шукаючи відповіді на питання, які цікавлять всіх нас.

“Соціальна психологія - це наука, яка вивчає вплив на нас наших ситуацій, приділяючи особливу увагу тому, як ми бачимо і впливаємо один на одного. Точніше, це наукове дослідження того, як люди думають, впливають і ставляться один до одного. Соціальна психологія лежить на межі психології з соціологією. В порівнянні з соціологією, соціальна психологія більше фокусується на окремих людях і використовує більше експериментів. Соціальна психологія вивчає наше мислення, вплив та стосунки, задаючи питання, які інтригують нас усіх.” [22,стр.4] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(Social psychology is a science that studies the influences of our situations, with special attention to how we view and affect one another. More precisely, it is the scientific study of how people think about, influence, and relate to one another.

Social psychology lies at psychology's boundary with sociology. Compared with

sociology, social psychology focuses more on individuals and uses more experimentation. Social psychology studies our thinking, influence, and relationships by asking questions that have intrigued us all.”

Якою мірою соціальний світ, в якому ми живемо, - плід нашої уяви?

На думку Майерса, зміна нашої соціальної поведінки відбувається не стільки під впливом об'єктивних обставин, скільки під впливом нашого власного ставлення до них.

“Ми, люди, маємо непереборний потяг пояснити поведінку, приписувати це деяким причина, а отже, щоб вона здавалася впорядкованою, передбачуваною та керованою. Ви і я можемо по-різному реагувати на подібні ситуації, тому що ми думаємо по-різному. Як ми реагуємо на те, що нас образив наш друг, залежить від того, пов'язуємо ми це з ворожістю чи з поганим днем.” [22,стр.5] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(We humans have an irresistible urge to explain behavior, to attribute it to some cause, and therefore to make it seem orderly, predictable, and controllable. You and I may react differently to similar situations because we think differently. How we react to a friend's insult depends on whether we attribute it to hostility or to a bad day.)

Я би хотіла сказати декілька слів про соціо-психологічний експеримент Стенлі Мілгрема.

Учасники цього експерименту за наказом експериментатора повинні були карати електричним струмом зростаючої сили людей, які погано запам'ятовують певні групи слів. Результати виявилися прямо-таки шокуючими: близько двох третин учасників дослідження повністю підкорилися наказам експериментатора.

В цьому експерименті Мілгрем намагався дати відповідь на наступне питання: чи будете ви жорстоким, якщо вам накажуть? Як показав експеримент: більшість людей буде.

Як фашисти задумали і здійснили немислиме - знищення 6 мільйонів євреїв? Це жахливий злочин було скоєно тому, що тисячі людей підкорилися наказам, на думку Майерса. Вони заштовхували в'язнів спочатку в теплушки, а потім в так звані «душові кабінки», які насправді були газовими камерами, і труїли їх газом. Як можна було залучити нормальних людей в такі жахливі діяння? Мілгрем у своєму експерименті надає яскраві відповіді на питання “як?” і “чому?”.

Повертаючись до Майерса можна сказати, що соціальний психолог наголошує на тому, що сьогодні сфера інтересів соціальної психології, яка розширюється, надає особливого значення наступним проблемам.

- **Влада ситуації.** Всі ми - створення своїх культур і конкретних обставин. А це значить, що несприятливі ситуації виявляються сильнішими добрих намірів, змушуючи людей слідувати помилковим твердженням і коритися жорстокості.

- **Влада особистості.** Ми також створюємо свої соціальні світи. Якщо група порочна, то її члени вносять в це свій внесок (або протистоять злу). На одну і ту ж ситуацію люди можуть прореагувати по-різному. Вийшовши на свободу після багаторічного тюремного ув'язнення, один політичний діяч не здатний позбутися від почуття гіркоти, а інший, наприклад південноафриканець Нельсон Мандела, йде вперед і працює заради об'єднання своєї країни.

- **Важливість соціального пізнання.** Частково люди реагують по-різному через те, що по-різному мислять. Наша реакція на образу, завдану іншому, залежить від того, як ми її пояснюємо - як відображення його ворожості або як результат того, що у нього був важкий день.

Майерс звертає нашу увагу на те, що соціальна реальність - це щось таке, що ми конструюємо суб'єктивно. Мають значення і наші переконання щодо самих себе. Оптимістично ми дивимося на життя? Чи здається нам, що ми контролюємо ситуацію? Чи вважаємо ми себе краще або гірше інших? Важливо, як ми пояснюємо світ і самих себе.

Соціальний психолог наголошує на тому, що соціальні впливи формують нашу поведінку.

Люди, як давно зауважив Арістотель, є соціальними тваринами. Ми говоримо і думаємо словами, яким ми навчилися у інших.

“Як соціальні істоти, ми реагуємо на наш безпосередній контекст. Іноді сила соціальної ситуації змушує нас діяти всупереч нашим висловленим установкам. Дійсно, надзвичайно погані ситуації іноді пригнічують добрі наміри, спонукаючи людей погодитися на брехню або дотримуватися жорстокості.” [22,стр.7] (*цитата подана в моєму перекладі*)

(As social creatures, we respond to our immediate contexts. Sometimes the power of a social situation leads us to act contrary to our expressed attitudes. Indeed, powerfully evil situations sometimes overwhelm good intentions, inducing people to agree with falsehoods or comply with cruelty.)

Наприклад, під нацистським впливом, багато пристойних людей стали інструментами для здійснення Голокосту. Інші ситуації можуть викликати велику щедрість і співчуття. Після катастрофи 11 вересня New York був переповнений жертвами на їжу, одяг та допомогу охочими волонтерами.

Д.Майерс впевнений, що наші культури допомагають визначити наші соціальні ситуації. Наприклад, наші стандарти щодо оперативності, відвертості та одягу залежать від нашої культурної установки.

-Чи ви віддаєте перевагу худорлявим або пишним людським статурам цілком залежить від того, в якому соціо-культурному просторі ви знаходитесь з дитинства.

-Чи ви визначаєте соціальну справедливість як рівність (усі отримують однаково) або як власний капітал (ті, хто заробляє більше, отримують більше) залежить від того, чи ваша персональна ідеологія була більше influenced соціалізмом чи капіталізмом.

-Чи ви схильні бути виразними чи стриманими, спонтанними чи офіційними, залежить частково від вашої культури та вашої національності.

-Чи фокусуєтесь ви переважно на собі - своїх особистих потребах, бажаннях та моралі - або на вашій родині або громадській групі залежить від того, як багато ви є продуктом сучасного західного індивідуалізму.

“Соціальний психолог Хейзел Маркус (2005) підсумовує: "Люди, перш за все, податливі". Інакше кажучи, ми адаптуємось до нашого соціального контексту. Наші установки та поведінка формуються зовнішніми соціальними силами.” [22,стр.8] (*цитата подана в моєму перекладі*)

(Social psychologist Hazel Markus (2005) sums it up: “People are, above all, malleable.” Said differently, we adapt to our social context. Our attitudes and behavior are shaped by external social forces.)

Чи має соціальна поведінка біологічне коріння?

Соціальна психологія XXI століття дає нам постійно зростаюче розуміння біологічної основи нашої поведінки. Багато з наших соціальних форм поведінки відображають глибоку біологічну мудрість.

Як нагадують нам еволюційні психологи, наша успадкована людська природа схиляє нас до поведінки, яка допомогла нашим предкам вижити та розмножуватись.

Таким чином, еволюційні психологи запитують, як природний відбір може спричинити наші дії та реакції при знайомствах і спаровуванні, ненависті та заподіянні шкоди т.д. Природа також наділяє нас надзвичайною здатністю вчитися та пристосовуватися до різноманітного середовища. Ми чуйно реагуємо на наш соціальний контекст, зауважує Майерс.

“Якщо кожна психологічна подія (кожна думка, кожна емоція, кожна поведінка) є одночасно біологічною подією, тоді ми можемо також вивчити нейробіологію, яка лежить в основі соціальної поведінки. Які ділянки мозку дають змогу пережити кохання та зневагу, допомогу та агресію, сприйняття та віру? Як мозок, розум і поведінка функціонують разом як одна

скоординована система? Що саме таймінг мозку розкриває про те, як ми обробляємо інформацію? Такі питання задаються тими, хто займається соціальною нейронаукою (Cacioppo та інші, 2007).” [22,стр.9] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(If every psychological event (every thought, every emotion, every behavior) is simultaneously a biological event, then we can also examine the neurobiology that underlies social behavior. What brain areas enable our experiences of love and contempt, helping and aggression, perception and belief? How do brain, mind, and behavior function together as one coordinated system? What does the timing of brain events reveal about how we process information? Such questions are asked by those in social neuroscience (Cacioppo & others, 2007).)

Майерс звертає нашу увагу на те, що соціальні нейровчені не зводять складну соціальну поведінку до простих нервових або молекулярних механізмів. Їх точка зору така: аби зрозуміти соціальну поведінку, ми повинні враховувати як “підшкірні” (біологічні), так і “міжшкірні” (соціальні) впливи.

Розум і тіло - це одна велика система. Гормони стресу впливають на наші почуття та дії. Соціальний остракізм підвищує кров'яний тиск. Соціальна підтримка зміцнює імунну систему, яка бореться з хворобами.

Ми - біо-психо-соціальні організми. Ми відображаємо взаємодію наших біологічних, психологічних та соціальних впливів. І саме тому сьогоденні психологи вивчають поведінку з цих різних рівнів аналізу.

З якими науками перетинається соціальна психологія?

Соціологів і соціальних психологів пов'язує загальний інтерес до поведінки людей в групах. Однак в той час як більшість соціологів вивчає різні за чисельністю групи, від маленьких до дуже великих (наприклад, суспільства і властиві їм тенденції), соціальні психологи вивчають середньостатистичних людей - то, як індивідуум одночасно думає про інших, відчуває їх вплив і ставиться до них.

Хоча соціологи і соціальні психологи іноді використовують одні і ті ж дослідницькі методи, соціальні психологи більше покладаються на експерименти, в яких вони можуть маніпулювати будь-яким фактором. Наприклад, зауважує Майерс, щоб зрозуміти, чи робить вплив на людину індивідуум однієї з ним статі, віку і т. п., соціальний психолог може створити такі експериментальні умови, при яких він буде присутній або бути відсутній.

Кожен, кому доводилося вивчати хоча б ази психології, знає, що нас формують спільно природа і виховання. На думку Майерса, подібно до того як площа поля обчислюється множенням його ширини на довжину, так і люди є результатом спільної взаємодії біології та середовища.

Як нагадують нам еволюційні психологи, завдяки успадкованій людській природі ми схильні поводитися так, як вели себе наші предки, яким вдалося вижити і дати потомство. Ми несемо в собі гени тих, хто мав риси, які дозволили їм вижити і обзавестися потомством, і чії діти змогли зробити те ж саме.

А це означає, що еволюційних психологів цікавить, як природний відбір міг визначити наші дії і реакції, що стосуються сексуальної поведінки і продовження роду, проявів ненависті і агресії, турботи і схильності до співпраці. Природа також нагородила нас величезною здатністю до навчання.

Соціальна психологія, зауважує соціальний психолог Майерс, - це не стільки сукупність результатів, скільки сукупність стратегій, що дозволяють отримувати відповіді на питання.

“Але чи справді соціальні психологи є об’єктивними? Бо вони прості люди, а не їхні цінності – чи їхні особисті переконання щодо бажаного та щодо того, як люди повинні поводитись – чи все перелічене проникає у їхню роботу? Якщо так, то може соціальна психологія справді бути науковою?” [22, стр.10] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(But are social psychologists really that objective? Because they are human beings, don't their values—their personal convictions about what is desirable and how people ought to behave—seep into their work? If so, can social psychology really be scientific?)

На думку Майерса, в наші дні і вчені, і філософи згодні з тим, що наука не цілком об’єктивна. Вчені не просто читають книгу природи. Можна говорити про те, що вони інтерпретують природу, слідуючи тієї концепції, якої вони дотримуються. Ми в своєму повсякденному житті теж дивимося на світ крізь призму своїх упереджень, вважає соціолог.

Оскільки вчені, незалежно від того, в якій області науки вони працюють, нерідко поділяють одну і ту ж точку зору або належать до однієї і тієї ж культури, їх затвердження можуть не викликати сумнівів. Те, що ми приймаємо як само собою зрозуміле, - загальні переконання, звані європейськими соціальними психологами нашими соціальними репрезентаціями представляють собою наші найважливіші, але часто і самі невивчені переконання. Однак трапляється, що будь-яка «людина зі сторони» поверне до них нашу увагу.

У нашому розумінні того, що психологія не є об’єктивною, є зрозумілим що власні цінності психологів можуть відігравати важливу роль у теоріях і судженнях, які вони підтримують. Психологи можуть називати людей зрілими або незрілими, а також добре налаштованими або погано пристосованими, так само як і психічно здоровими чи психічно хворими. Вони можуть говорити так, ніби вони констатували факти, коли вони дійсно висловлювали ціннісні судження.

Девід Майерс наголошує на тому, що вплив ціннісних орієнтацій соціальних психологів проявляється в їх роботах як явно, так і неявно.

Варто зауважити, що як і багато іншого в нашому житті, дані досліджень соціальних психологів іноді здаються очевидними. Однак експерименти свідчать про те, що результати стають більш «очевидними», наголошує Майерс, після того, як про них дізнаються. Ця помилка «хіндсайта» нерідко призводить до того, що люди завищують оцінки справедливості їх власних суджень і прогнозів.

Явище «Я все знав» може мати жалюгідні наслідки. Це явище є сприйнятним до зарозумілості - завищенню наших власних інтелектуальних здібностей. Більше того, оскільки результати здаються такими, ніби вони мали бути передбачуваними, ми, швидше за все, звинувачуємо тих, хто приймає рішення, у тому, що в ретроспективі є «очевидно» поганим вибором, ніж хвалити їх за добрий вибір, який також здається «очевидним».

Що таке феномен «Я» в соціальному світі?

“У центрі наших світів, що є для нас найбільш важливим, ніж будь-що інше, - ми самі. Коли ми орієнтуємось у нашому повсякденному житті, наше почуття самості постійно залучає навколишній світ.” [22,стр.35] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(At the center of our worlds, more pivotal for us than anything else, is ourselves. As we navigate our daily lives, our sense of self continually engages the world.)

-*Соціальне оточення впливає на самовідчуття (self-awareness), зауважує Майерс. Будучи представниками різних культур, рас і статей, ми помічаємо те, чим відрізняємося від інших і як оточення реагує на ці наші відмінності.*

-*Егоїзм спотворює соціальні судження. Нас не можна назвати об'єктивними, байдужими оцінювачами подій. Коли у відносинах, таких близьких, як шлюб, виникають проблеми, ми зазвичай покладаємо велику відповідальність за них на своїх партнерів, а не на себе.*

-*Турбота про себе мотивує соціальну поведінку. Багато наших дій можна назвати стратегічними. У надії справити сприятливе враження ми витрачаємо мільярди на косметику і всілякі дієти. Велика частина наших вчинків продиктована турботою про власний імідж.*

У центрі наших світів: наше почуття Я, зауважує Майерс. Елементи нашої Я-концепції - переконання, за допомогою яких ми визначаємо себе, являють собою наші Я-схеми. Схеми - це шаблони свідомості, за допомогою яких ми організуємо наші світи.

Наші Я-схеми - наше сприйняття самих себе як спортивних,

занадто товстих, розумних або яких-небудь ще - активно впливають на те, як ми обробляємо соціальну інформацію. Вони впливають на те, як ми сприймаємо, запам'ятовуємо і оцінюємо і оточуючих, і самих себе.

На думку Майерса, Я-схеми, які складають нашу Я-концепцію, діють в нашій свідомості подібно системі Дьюї. Це бібліотечна система класифікації книг, при якій всі області знання діляться на 10 класів, а всередині кожного класу виділяються десяткові підкласи, розділи та підрозділи.

Щоб виявити, звідки виникає це почуття власного "я", неврологи досліджують діяльність мозку, яка лежить в основі нашого постійного відчуття бути собою. Деякі дослідження віддають важливу роль правій півкулі головного мозку.

2.2 Розвиток соціального Я

Майерс наголошує на тому, що Я-концепція стала важливим предметом соціально-психологічного дослідження тому, що вона організовує наше мислення і управляє нашою соціальною поведінкою.

Але що детермінує саму Я-концепцію? Результати вивчення близнюків виявили наявність генетичних впливів на природу особистості і Я-концепцію, однак і соціальний досвід відіграє певну роль.

-Ролі, які ми граємо

Пристаючи до виконання нової ролі - студента коледжу, батька або продавця, - ми спочатку можемо відчувати себе «не в своїй тарілці». Однак поступово наше уявлення про себе вбирає те, що спочатку було лише грою, роллю в театрі життя.

“Наприклад, граючи свої ролі, ми можемо підтримувати те, про що насправді ніколи не думали. Зробивши виступ від імені нашої організації, ми потім обґрунтовуємо свої слова більш охоче, адже віримо більше в них. Рольова гра стає реальністю.” [22,стр.40] *(цитата подана в моєму перекладі)*

(For example, while playing our roles we may support something we haven't really thought much about. Having made a pitch on behalf of our organization, we then justify our words by believing more strongly in it. Role playing becomes reality.)

-Соціальна ідентичність

Наша Я-концепція - наше уявлення про те, хто ми такі, - включає не тільки нашу персональну ідентичність (уявлення про свої особисті якості), але і соціальну.

Соціальні визначення «Я» - расова та конфесійна приналежність, стать, майбутня спеціальність і т. д. - мають на увазі визначення і того, ким ви не є. Є «ми», що належать до певного кола, і є «вони» - ті, хто в нього не входять. Будучи частиною будь-якої невеликої групи, що входить до складу більш численною групи, ми досить часто чітко усвідомлюємо свою соціальну ідентичність; коли ж наша група є більшістю, ми рідше замислюємося над цим.

-Соціальні порівняння

Соціальні порівняння формують в нас наступні уявлення про себе: чи є ми багатими, розумними або низькорослими і так далі.

Люди, які нас оточують, допомагають нам виробити якийсь стандарт, за допомогою якого ми визначаємо себе як багатих або бідних, розумних чи дурних, високих або низькорослих. Порівнюючи себе з оточуючими, ми вирішуємо, чим відрізняємося від них.

Значна частина нашого життя обертається навколо соціальних порівнянь. Ми почуваємося красивими, коли інші виглядають неохайно, розумними, коли інші здаються нудними, турботливими, коли інші здаються черствими. Коли ми стаємо свідками виступу однолітків, ми не можемо протистояти неявному порівнянню себе. Тому ми можемо отримати приватне задоволення від невдачі однолітків, особливо коли це трапляється з кимось, кому ми заздriamo, і коли ми самі не відчуваємо себе вразливими до такого нещастя.

Варто зауважити, що, на думку Майерса, порівняння самого себе з іншими приносить чимало бід. Коли люди багатіють, набувають вищий статус, а їх досягнення значні, вони піднімають планку і починають підходити до оцінки власних досягнень більш вимогливо. Задоволені собою люди, що піднімаються по сходах успіху, дивляться вгору, а не вниз.

-Судження оточуючих

Визнані досягнення позитивно впливають на Я-концепцію, оскільки ми бачимо, що люди навколо нас позитивно оцінюють нас. Нам легше думати про себе добре, якщо саме так думають про нас оточуючі.

Майерс зазначає, що нашу звичку використовувати оточуючих як дзеркало, за допомогою якого ми сприймаємо самих себе, соціолог Чарльз Кулі назвав «відбитим Я». Те, якими ми здаємося оточуючим, ми сприймаємо як свої відображення, писав Кулі.

“Доля наших предків залежала від того, що про них думають інші. Їх виживання було посилено при захисті їх групи. Коли вони сприймали несхвалення своєї групи, біологічна мудрість “спонукала” їх відчувати сором і низьку самооцінку.” [22, стр. 42] (*цитата подана в моєму перекладі*)
(Our ancestors' fate depended on what others thought of them. Their survival

was enhanced when protected by their group. When perceiving their group's disapproval, there was biological wisdom to their feeling shame and low self-esteem.)

Майерс зауважує, що у деяких людей, і в першу чергу у представників індустріальних західних культур, переважає індивідуалізм. Особистість в значній мірі самодостатня. Юність - це пора, коли йдуть з рідної домівки, здобувають упевненість в собі і визначають своє особисте, незалежне Я.

Особистість будь-якої людини як унікального індивідуума з певними здібностями, рисами характеру, моральними цінностями і мріями, пересаджена з рідного ґрунту в чужий, залишиться незмінною.

Психологія культур Заходу виходить з того, що ваше життя стане багатшим, якщо ви визначите свої можливі Я і повірите в свою здатність контролювати власне життя. К кінцю ХХ в. індивідуалізм став домінувати в поп-культурі.

Як можна пояснити нашу сучасну поведінку?

Майерс наголошує на тому, що, якщо нас запитують, чому ми відчували ті почуття, які відчували, або вчинили так, як вчинили, ми дамо цілком правдоподібні відповіді. Тим часом, коли причини не очевидні, наші пояснення власних почуттів і дій часто помилкові. Люди помиляються і тоді, коли прогнозують свою поведінку.

Якщо запитати, підкоряться вони наказу піддати кого-небудь електрошоку або засумніваються в необхідності надати допомогу жертві в присутності кількох свідків, вони з усіх сил стануть заперечувати свою схильність до подібних впливів. Однак як показує практика, коли люди опиняються в тій чи іншій важкій ситуації вони роблять дуже неочікувані віж самих себе речі.

Настільки ж часто люди помиляються і тоді, коли прогнозують долю своїх відносин з іншими. Закохані дивляться на свої відносини крізь рожеві окуляри і вважають, що вони будуть тривати вічно. Я сама піддавалася цій ілюзії декілька разів. Закохані бачать тільки хороше і вважають, що їх почуттям ніщо не загрожує. Однак нерідко їх друзі та рідні правильніше оцінюють ситуацію, тому, що вони не переповнені емоціями, ендорфінами та можуть дивитися на ситуацію через "окуляри реальності".

Людський розум прагне зрозуміти сенс того, що відбувається.

“Соціальне сприйняття дуже привертає увагу спостерігача, навіть простий стимул може вразити двох людей зовсім по-різному.” [22, стр.82] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Social perceptions are very much in the eye of the beholder, even a simple stimulus may strike two people quite differently.)

Майерс наголошує на тому, що наші судження про те, що роблять окремі люди і цілі народи, залежать від того, як ми пояснюємо їх поведінку. Залежно від пропонованого нами пояснення ми можемо назвати людину, яка вчинила вбивство, кілером, душогубом, патріотом або людиною, яка захищала власне життя.

Від нашого пояснення залежить, будемо вважати ми бездомну людину жертвою власної лінії і безвілля або жертвою безробіття і недбайливості соціальних служб. Припишемо ми дружелюбність оточуючих до того, що ми дійсно подобаємося їм, або їх бажанням добитися нашої прихильності, теж залежить від нашої інтерпретації.

Ми, люди, завжди робимо судження. Однак дуже часто наші судження є хибними. Майерс називає хибні судження помилковими атрибуціями.

Фріц Хайдер, загальновизнаний творець теорії атрибуції, аналізував «психологію здорового глузду», до допомоги якої люди вдаються, пояснюючи повсякденні події.

Висновок, до якого він прийшов, полягає в наступному: люди схильні приписувати поведінку оточуючих або внутрішнім причинам, або зовнішнім.

Наші упередження роблять сильний вплив на те, як ми інтерпретуємо і запам'ятовуємо події. В експериментах ми можемо побачити, що упередження випробовуваних різночесьно впливають на сприйняття і інтерпретацію ними інформації. Деякі експериментатори впроваджували у свідомість випробовуваних судження або помилкові ідеї після того, як повідомляли їм інформацію. Результати цих досліджень свідчать про те, що судження, які йдуть за фактом, спотворюють наші спогади точно таким же способом, як судження, що передують їм, спотворюють наше сприйняття.

Як ми судимо про навколишніх?

Як вже зазначалося вище Майерсом, наші когнітивні механізми не безпомилкові, хоча ефективні і адаптивні. У більшості випадків вони служать нам цілком справно, проте іноді лікарі невірні судять про своїх пацієнтів, роботодавці - про тих, хто працює на них, представники однієї раси - про тих, хто належить до іншої, а подружжя - один про одного. Результатом стають невірні діагнози, виробничі конфлікти, забобони і розлучення. *Яким чином формуються наші інтуїтивні соціальні судження про оточуючих і наскільки вони вірні?*

Результати вивчення праймінга дозволяють говорити про те, що підсвідоме дійсно є «когнітивним монстром», який контролює більшу частину наших вчинків.

Повсякденне життя людини обумовлено переважно не його усвідомленими намірами і свідомим вибором, а психічними процесами, які приводяться в рух характерними ознаками обстановки і діють поза свідомої обізнаності, не підкоряючись усвідомленому керівництву.

Майерс наголошує на тому, що хоча дослідники і стверджують, що підсвідома обробка інформації здатна призвести до спалахів інтуїції, вони все ж сумніваються в її бездоганності.

Наприклад, хоча підсвідома стимуляція і здатна привести до слабкої, швидкоплинної реакції, достатньою для того, щоб викликати якщо не усвідомлення, то хоча б почуття, немає доказів того, що рекламні відеокліпи, призначені для впливу на рівні підсвідомості, можуть перепрограмувати наш підсвідомий розум.

Що таке ілюзорне мислення?

Ілюзорне мислення згадується в численних свіжих публікаціях про те, як ми сприймаємо, зберігаємо і згадуємо соціальну інформацію. Подібно до того як дослідники сприйняття вивчають зорові ілюзії заради тієї інформації про нормальні перцептивні механізми, яку можна отримати при цьому, соціальні психологи вивчають ілюзорне мислення для того, щоб витягти ту інформацію про нормальне мислення, яку можуть дати подібні дослідження.

Ці дослідники хочуть дати нам карту повсякденного соціального мислення з чітко позначеними небезпеками.

“Ще одним впливом на повсякденне мислення є наш пошук порядку в випадкових подіях, тенденція, яка може вести нас різними неправильними шляхами.” [22,стр.98] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Another influence on everyday thinking is our search for order in random events, a tendency that can lead us down all sorts of wrong paths.)

Майерс наголошує на тому, що виявити взаємозв'язок там, де його немає, нескладно. Люди з легкістю пов'язують між собою розрізнені події, приписуючи їм ілюзорний взаємозв'язок.

Якщо ми переконані в існуванні кореляції, то більш схильні помічати і запам'ятовувати відповідні приклади. Якщо ми віримо в те, що передчуття і наступні події пов'язані між собою, ми помічаємо і запам'ятовуємо зв'язок між передчуттям і подією, яка відбудеться пізніше.

На думку дослідника, ми рідко помічаємо або запам'ятовуємо всі випадки розбіжності передчуттів і подій. Якщо після того, як ми подумаємо про свого друга, пролунає дзвінок від нього, ми звернемо увагу на це збіг і

запам'ятаємо його. Але ми не помічаємо і не запам'ятовуємо тих епізодів, коли думали про нього, а він не дзвонив нам, або коли дзвонив чоловік, про якого ми перед цим не думали.

Люди бачать не тільки ті кореляції, яких очікують, але і ті, які хочуть побачити.

Майерс наголошує на тому, що соціальне судження включає ефективний, хоча і небезпомилковий процес обробки інформації. Він також включає і почуття: наші судження залежать від нашого настрою. Всі ми - емоційні істоти, а не запрограмовані роботи.

Вражаюча здатність розуму обробляти інформацію давно стала предметом досліджень психологів. Наші можливості в тому, що стосується автоматичного, ефективного та інтуїтивного мислення, величезні, вважає Майерс. Хоча наша когнітивна здатність в принципі адаптивна, іноді ми розплачуємося за це певними помилками.

По-перше, ми часто переоцінюємо свої судження. Цей феномен надмірної самовпевненості почасти виникає з того, що нам набагато легше уявити собі причини, за якими ми можемо мати рацію, ніж причини, за якими можемо помилятися. До того ж люди набагато більш схильні до пошуку інформації, яка б підтверджувала їх переконання, ніж до пошуку відомостей, що спростовують їх.

По-друге, коли нам розповідають дуже вдалі анекдоти або абсолютно даремні, ми нерідко пропускаємо повз важливу інформацію. Почасти це пов'язано з тим, що згодом легше пригадується яскрава, жива інформація (когнітивно вона доступніша).

По-третє, нас часто вводять в оману ілюзорні взаємозв'язок і особистий контроль. Важко не піддатися спокусі і не побачити кореляції там, де її немає і в помині, або не вважати себе здатним прогнозувати або контролювати випадкові події (ілюзія контролю).

Як впливає з результатів вивчення соціального пізнання, ефективність і адаптивність здатності людини обробляти інформацію надзвичайно велика, проте вона схильна до прогнозованих помилок і невірних суджень.

Результати вивчення когнітивної соціальної психології - це дзеркало, в якому відбивається людська природа, представлена спільними зусиллями літератури, філософії і релігії. Для багатьох вчених-психологів вивчення незвичайних здібностей людського розуму стало справою всього життя. Ми, люди, настільки розумні, що змогли розшифрувати власний генетичний код, створити комп'ютери і висадитися на Місяці.

Таким чином, вивчення соціальних переконань і суджень дозволяє нам зрозуміти механізм формування і збереження переконань, які в більшості випадків цілком справно служать нам, але часом стають причиною помилок. Подібно до того як зорові ілюзії - побічний продукт перцептивних механізмів, які допомагають нам систематизувати сенсорну інформацію, наші помилкові судження - це побічний продукт розумових стратегій

(евристики), які зазвичай не підводять нас. Але від цього вони не перестають бути помилками - помилками, які здатні зробити наше сприйняття реальності спотвореним, а судження про оточуючих - упередженими.

Які установки знаходяться в основі нашої соціальної поведінки?

“Який взаємозв'язок між тим, що ми є (всередині) і тим, що робимо (зовні)? Філософи, теологи та педагоги довгий час міркували про зв'язки між ставленням та діями, характером та поведінкою, приватним словом та публічним вчинком. Основою викладання, консультування та виховання дітей є припущення: Наші приватні переконання та почуття визначають нашу публічну поведінку, тому, якщо ми хочемо змінити поведінку, нам слід спочатку змінити серця та думки.” [22, стр.123] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(What is the relationship between what we are (on the inside) and what we do (on the outside)? Philosophers, theologians, and educators have long speculated about the connections between attitude and action, character and conduct, private word and public deed. Underlying most teaching, counseling, and child rearing is an assumption: Our private beliefs and feelings determine our public behavior, so if we wish to change behavior we must first change hearts and minds.)

Майерс наголошує на тому, що, якщо запитати, визначають наші персональні установки поведінку, - значить поставити ключове питання: який зв'язок між тим, які ми є (якими ми себе уявляємо), і тим, що ми робимо (якими ми постаємо)?

Зв'язок між думкою і дією, характером і поведінкою, внутрішнім світом людини і її громадськими діями протягом тривалого часу привертала увагу філософів, теологів і просвітителів. В основі більшості навчань, підходів до консультування та методик виховання дітей лежить ідея про те, що наша поведінка в суспільстві визначається нашими переконаннями і почуттями, і для того, щоб змінити поведінку, потрібно змінити серце і розум.

Спочатку соціальні психологи зійшлися на тому, що знання установок людей дозволяє прогнозувати їх поведінку.

Однак, дуже часто вчинки людей не відповідають їх словам, і не доводиться дивуватися тому, що спроби змінити поведінку через зміну установок нерідко закінчуються невдачами.

Приклади:

Інформація про шкоду куріння лише незначно впливає на тих, хто вже звик до нього. Коли суспільство усвідомило, що демонстрація сцен насильства на

телеекрані робить негативний вплив на аудиторію, багато висловилися на користь більш гуманних програм, але це не заважає їм дивитися «медіа-вбивства» з колишньою регулярністю.

Заклики до безпечного водіння автомобіля надали на статистику дорожньо-транспортних пригод значно менш помітний вплив, ніж зниження граничних швидкостей, введення в експлуатацію швидкісних шосе з одностороннім рухом і штрафні санкції за водіння у п'яному вигляді.

В кінцевому підсумку, на думку Девіда Майерса, у міру розвитку уявлень про те, що саме визначає поведінку, на передній план вийшли зовнішні соціальні впливи, які «переграли» такі внутрішні характеристики, як установки і особистісні якості.

У 60-і рр. ХХ ст. на зміну первісній тезі - «Установки визначають поведінку» прийшла антитеза - «Установки не визначають нічого». Теза була замінена Антитезою.

Дізнавшись, що вчинки людей часто розходяться з їх словами, і здивувавшись цьому, соціальні психологи активно зайнялися пошуком відповіді на питання, чому так відбувається.

Майерс наголошує на тому, що соціальні психологи згодні з тим, що внутрішні установки і поведінка взаємно підживлюють один одного.

Народна мудрість підкреслює вплив установок на поведінку. Але установки, зазвичай визначаються як почуття по відношенню до будь-якого об'єкта або людини, нерідко на подив погано прогнозують поведінку. Більш того, зміна установок, як правило, не призводить до помітних змін в поведінці людей.

Ці відкриття змусили соціальних психологів звернутися до пошуку відповіді на питання, чому у нас слова так часто розходяться з діями. Відповідь була знайдена: і наші виражені установки, і наша поведінка схильні до численних впливів.

Наші установки можуть прогнозувати нашу поведінку при наступних умовах:

- 1) якщо ці «інші впливи» мінімізовані;
- 2) якщо установка в великій мірі релевантна прогнозованій поведінці;
- 3) якщо установка сильна (або тому, що щось нагадало нам про неї, або тому, що вона сформулася в результаті нашого власного досвіду).

Такі умови, при яких існує зв'язок між тим, що ми думаємо і відчуваємо, і тим, що ми робимо.

“Тепер ми звернемося до більш вражаючої ідеї, що поведінка визначає ставлення. Правда, що ми іноді відстоюємо те, у що віримо. Але це також правда, що ми віримо у те, що відстоюємо.” [22, стр.156] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Now we turn to the more startling idea that behavior determines attitudes. It's true that we sometimes stand up for what we believe. But it's also true that we come to believe in what we stand up for.”

Майерс наголошує на тому, що за своїми наслідками виконання ролі аналогічно феномену, який є відомими під назвою «висловлене стає переконанням».

Варто зауважити, що принцип, згідно з яким поведінка формує установки, поширюється і на аморальні вчинки. Нерідко зло стає результатом поступово наростаючих поступок. Незначний негарний вчинок може полегшити вчинення більш тяжкого проступку. Погані вчинки розхитують моральність того, хто їх робить.

2.3 Гени, культура і гендер

Чим ми, люди, відрізняємося один від одного? Що між нами спільного?

Майерс наголошує на тому, що у сучасному світі, в якому, за словами історика Артура Шлезінгера, соціальне розшарування перетворилося у «вибухонебезпечну проблему», це, без сумніву, найважливіше питання. Чи здатні люди (всупереч етнічним, культурним та гендерним суперечностям) навчитися приймати відмінності між нами, дорожити своєю приналежністю до певної культури і одночасно віддавати собі звіт в тому, що всі ми - люди? Девід Майерс переконаний в тому, що це можливо.

Соціолог наголошує на тому, що у сучасних уявленнях про подібність і відмінності між людьми домінують дві точки зору: еволюціоністська, що підкреслює те, що притаманне всім людям без винятку, і культурологічна, що робить акцент на відмінностях між ними. Чи не всі згодні з тим, що нам потрібні обидва підходи: наші гени формують адаптивний людський мозок – своєрідний жорсткий диск, а культура - джерело програмного забезпечення для нього.

Загальні особливості поведінки, властиві людям, є наслідком нашої приналежності до одного біологічного виду. Більшість антропологів вважають, що 100-200 тис. Років тому всі люди були африканцями.

Походження рис, властивих людям як виду і іншим біологічним видам, пояснює еволюційна теорія, створена британським натуралістом Чарльзом Дарвіном. По мірі того як живі організми змінюються, природа відбирає ті з них, хто найкращим чином пристосований для виживання і розмноження в даних конкретних умовах.

Гени, які забезпечували якості, які підвищували шанси потомства на виживання, в кожному наступному поколінні все більше і більше закріплювалися.

“Природний відбір, який давно є організуючим принципом біології, став важливим принципом і для психології.” [22,стр.159] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Natural selection, long an organizing principle of biology, has recently become an important principle for psychology as well.”

Еволюційна психологія вивчає, яким чином в результаті природного відбору формуються не тільки фізичні особливості, що відповідають певному контексту, а й психологічні риси і норми соціальної поведінки, що сприяють збереженню і поширенню корисних генів.

Майерс акцентує на тому, що, як носії певних генів своїх предків, ми успадкували і їх адаптивні переваги. Ми схильні до того ж, що допомагало їм вижити, розмножуватися і вигодовувати потомство так, щоб воно теж змогло вижити і розмножитися. Висловлюючись «біологічною мовою», основна мета життя - залишити після себе онуків.

Поглянувши на природу людини з позиції еволюційної теорії, переконуєшся в тому, наскільки ми всі схожі один на одного. Наші емоційні та поведінкові відповіді на багато питань (накшталт: кого я маю боятися і кому я можу довіряти) - це ті відповіді, які «спрацювали» саме в випадку з нашими предками.

Можливо, з усіх ознак, притаманних усім нам, найістотнішою є наша здатність до навчання і пристосованість.

Як впливає з правил етикету, всі культури мають власне уявлення про те, яку поведінку можна назвати прийнятною. Ми нерідко розглядаємо ці соціальні очікування, або норми, як щось негативне, що змушує людей сліпо слідувати традиціям. Дійсно, норми стримують і обмежують нас, зазначає Майерс, причому роблять вони це настільки успішно і делікатно, що ми навряд чи відчуваємо їх існування. Кожен з нас відчуває себе в своїй культурі так само вільно і природно, як риба в океані, і щоб відчути її вплив, нам потрібно «виринути» з неї.

Однак, варто зауважити, що відмінності між культурами обумовлені адаптивністю людини. Під покровом культурних відмінностей психологи, що займаються крос-культурними дослідженнями, виявляють щось внутрішньо-загальне. Ми всі - представники одного біологічного виду, а тому процеси, що визначають нашу поведінку, багато в чому ідентичні.

Майерс наголошує на тому, що культурологічна точка зору підкреслює відмінності між людьми - поведінка, ідеї і традиції, які допомагають ідентифікувати групу і передаються з покоління в покоління.

Величезна різноманітність установок і форм прояву поведінки, характерна для кожної культури та це свідчить про те, якою мірою ми є витворами норм і ролей власної культури.

Проте психологи, які проводять крос-культурні дослідження, стурбовані пошуками того, що вони називають «універсальними нормами» всіх людей. Так, всупереч існуючим між ними відмінностям, культури мають і деякі загальні норми. До таких безумовно універсальних норм відноситься і норма, яка регламентує взаємини людей, статуси яких є різними.

Всі культури наказують людям виконання соціальних ролей, наслідком чого нерідко стає інтерналізація «зображуваної» поведінки. А це означає, що можна сприйняти і іншу точку зору, почавши грати іншу роль.

“З 46 хромосом в геномі людини 45 є унісексними », - зазначає Джудіт Річ Гарріс (1998). Отже, жінки та чоловіки подібні за багатьма фізичними рисами та віхами розвитку, такі як вік сидіння, прорізування зубів та ходьби.” [22,стр.168] *(цитата подана у моєму перекладі)*
(Of the 46 chromosomes in the human genome, 45 are unisex,” notes Judith Rich Harris (1998). Females and males are therefore similar in many physical traits and developmental milestones, such as the age of sitting up, teething, and walking.”

Майерс наголошує на тому, що насправді чоловіки і жінки відрізняються один від одного, і саме ця обставина, а не схожість, привертає увагу і стає предметом вивчення. І в повсякденному житті, і в науці інтерес викликають відмінності.

-У порівнянні з середньостатистичним чоловіком в середньостатистичної жінки на 70% більше жиру, на 40% менше м'язів, і вона на 5 дюймів (12,5 см) нижче ростом.

-Чоловіки вступають в пубертатний період на 2 роки пізніше, серед них в 20 разів більше дальтоніків, а тривалість їх життя менша на 5 років.

-Жінки в 2 рази частіше страждають від тривожності і депресії. У них дещо краще розвинений нюх.

-Серед чоловіків в 3 рази більше самогубців і в 5 разів більше алкоголіків, ніж серед жінок.

-Хлопчики частіше демонструють синдром гіперактивності або порушення мови, а в дорослому стані - антисоціальну поведінку.

Незважаючи на те що індивідуальні відмінності, які існують між чоловіками і жінками, перевершують гендерні відмінності, соціальні психологи все ж з'ясували, що останні виявляються в схильності чоловіків до незалежності від оточуючих і в прагненні жінок до взаємозв'язку з ними.

Жінки, як правило, дбайливіші, емоційніші, схильні до емпатії і визначають себе з точки зору взаємин з іншими людьми. Жінки і чоловіки відрізняються один від одного і в тому, що стосується соціального домінування, агресивності і сексуальності.

Як взаємодіють культура і гендер?

Майерс наголошує на тому, що залежність гендерних ролей від часу і від місця - наочна ілюстрація впливу культури на нас.

Культура - це те, що об'єднує велику групу людей і передається з покоління в покоління: ідеї, установки, норми поведінки та традиції. Культура формує уявлення людей про поведінку, що личить чоловікам і жінкам; і про те, яку владу над людьми мають ці уявлення, можна судити по тому остракізму, якому піддаються ті, чия поведінка суперечить очікуваннями оточуючих. Наприклад психічнохворі люди ізолюються миттєво.

“Однак чи можна сказати, що саме культура формує гендерні ролі? Або вони всього лише відображення поведінки, яка була визначена чоловікам і жінкам самою природою? Різноманітність гендерних ролей в різних культурах і в різні епохи свідчить про те, що вони – результат впливу культури.” [22,стр.182] (*цитата подана у моєму перекладі*)

(Does culture construct these gender roles? Or do gender roles merely reflect men's and women's natural behavior tendencies? The variety of gender roles across cultures and over time shows that culture indeed helps construct our gender roles.)

Майерс наголошує на тому, що останні 50 років, коротка мить в довгій історії людства, ознаменувалися різкими змінами уявлень про гендерні ролі. Результати глибокого вивчення гендерних ролей свідчать про великий вплив на них культури. Гендерні ролі залежать від культури і змінюються з плином часу.

Варто зауважити, що культурний вплив переважно передається не безпосередньо від батьків, а через однолітків.

Майерс наголошує на тому, що не слід думати, що культура і еволюція - конкуренти. Культурні норми делікатно, але рішуче впливають на наші установки і поведінку, але роблять вони це не у відриві від біології.

Усе соціальне і психологічне є в кінцевому рахунку біологічне. Однак, варто зауважити, що природний і культурний відбір можуть «об'єднати свої зусилля» і направити їх на формування генетично вигідних рис, тобто може мати місце процес, який еволюційні психологи називають коеволюцією.

Біологія і культура можуть легко взаємодіяти один з одним. Біологічні риси людини впливають на сприйняття її навколишніми. Це всім відомий факт.

Соціальний психолог наголошує на тому, що різні впливи, включаючи дитячий досвід і біологічні фактори дитинства, схиляють чоловіків і жінок до виконання різних ролей. Саме очікування, навички і переконання, які асоціюються з цими різними ролями, і впливають на поведінку чоловіків і жінок.

На думку Майерса, гендерний поділ праці визначається безліччю різних факторів, включаючи *біологічний вплив і соціалізацію*, що мала місце в

дитинстві. У дорослому житті безпосередніми причинами різної соціальної поведінки чоловіків і жінок є їх ролі, що відображають цей поділ праці.

Майерс впевнений, що біологічні і культурологічні трактування не антиподи. Вони взаємодіють один з одним. Біологічні фактори діють в певному культурному контексті, а культура формується на біологічному фундаменті.

Велика істина про могутність соціального впливу, якщо розглядати її у відриві від істини про могутність індивіда, не більше ніж напівправда. Можна назвати принаймні три причини взаємодії індивідів і ситуацій.

-По-перше, люди по-різному інтерпретують конкретні ситуації, а тому і реагують на них по-різному.

-По-друге, люди самі вибирають багато з тих ситуацій, які здатні вплинути на них.

-По-третє, люди допомагають створювати свої соціальні ситуації. Так що владою володіють як ситуації, так і люди.

На думку соціального психолога, ми - творці і створення своїх соціальних світів.

Неможливо сказати однозначно, що конформізм є чимось плохим або навпаки хорошим.

“Конформність значить не тільки чинити так, як роблять інші, а й піддаватися впливу цих «інших». Це означає наодинці з самим собою поводитися інакше, ніж в колективі. Отже, конформізм - це зміна поведінки або переконання з метою узгодження з іншими.” [22,стр. 192] (*цитата подана у моєму перекладі*)

(Conformity is not just acting as other people act; it is also being affected by how they act. It is acting or thinking differently from the way you would act and think if you were alone. Thus, conformity is a change in behavior or belief to accord with others.)

Майерс наголошує на тому, що є кілька різновидів конформізму. Іноді ми проявляємо конформність, не вірячи по-справжньому в те, що робимо. Ми можемо надягати плаття та зовсім не любити робити це. Подібний зовнішній конформізм називається *поступливістю*. Ми поступаємося вимогам оточуючих, щоб заслужити заохочення або уникнути покарання.

Якщо наша поступливість являє собою відповідь на недвозначний наказ, то її можна назвати *підпорядкуванням*. Іноді ми й самі щиро віримо в те, що нас змушує робити група. Ми можемо поповнити ряди мільйонів тих, хто займається спортом, тому що вважаємо це корисним. Цей внутрішній, щирий конформізм називається *схваленням*. Нерідко схвалення виникає після того, як ми поступаємось чимось.

Про те, як психологи вивчали конформізм і наскільки конформними можуть бути люди, можна дізнатися з нині класичних досліджень Шерифа, Аша і

Мілгрема. Ці класичні експерименти свідчать про могутність соціальних сил і про ту легкість, з якою поступливість призводить до згоди.

Можна сказати, що зло - це не просто справа рук поганих людей, що живуть в добродесному світі, але також і наслідок владних обставин, які змушують людей проявляти конформність по відношенню до помилкових істин або капітулювати перед жорстокістю.

Висновок до розділу

В цьому розділі було розглянуто багато питань соціальної психології. Ми проаналізували, яким чином функціонує сучасний індивід в суспільстві; яким чином взаємодіють генетика та культура;

Однак залишається наскрізне проблема: соціальна психологія та надійне майбутнє. Яким буде майбутнє?

Майерс наголошує на тому, що, незважаючи на нещодавню економічну рецесію, життя більшості людей в Західних країнах - дуже добре. Сьогодні середньостатистичний північноамериканець користується розкішною, невідомою навіть королівським особам у минулі століття: гарячі душі, змивні туалети, центральний кондиціонер, мікрохвильові печі, подорожі на літаку зимові свіжі фрукти, цифровий телевізор із великим екраном, електронна пошта і так далі. Але на горизонті, за сонячним небом комфорту і зручності, збираються темні хмари екологічної катастрофи.

З якими проблемами стикається сучасна людина?

1. Глобальне потепління спричиняє руйнування навколишнього середовища. Рослини і тварини поступово мігрують до полюсів і до вищих висот, втручаючись в полярні та альпійські екосистеми. Такі екологічні зміни можуть почати багато конфліктів та війн. Клімат має значення.

2. У міру збільшення населення Землі зростає попит на ресурси для виробництва їжі, одягу та житла. Більшість оригінального лісового покриву у світі було знищено, а те, що залишилося в тропіках, розчищається для сільського господарства, випасу худоби, вирубки лісів та поселень. З вирубкою лісів відбувається ерозія ґрунту, зменшення поглинання парникових газів, більші екстремальні опади та температура, що призводить до періодичних повенів та посухи, а також знищення багатьох видів тварин. Зростаючий апетит населення до риби, разом із руйнуванням екосистеми, також призвів до зменшення щорічного вилову більшості основних видів риб, зазначає Майерс.

3. Зважаючи на те, що споживання та кількість населення збільшуються, подальше забруднення, глобальне потепління та руйнування довкілля здаються неминучими. Простий, впертий факт полягає в тому, що Земля не може безкінечно підтримувати поточний рівень споживання розвинених країн, тим більше прогнозоване збільшення споживання, як менш розвинені

країни, такі як Китай та Індія, які хочуть досягти більш високого рівня життя. Щоб людський вид вижив і процвітав, деякі речі повинні змінитися.

На думку Майерса існують декілька рішень:

-Важливим компонентом сталого майбутнього є контроль споживання. Якщо ми не стверджуємо, що сьогодні менш розвинені країни якимось чином не заслуговують на поліпшення рівня життя, ми повинні передбачати, що їх споживання зросте. США та інші розвинені країни повинні споживати менше.

Завдяки зусиллям з планування сім'ї темпи приросту населення у світі сповільнились, особливо в розвинених країнах.

З огляду на те, що люди вже перевищили пропускну здатність землі, споживання також повинно бути помірним. Один із шляхів - державна політика, яка використовує мотиваційну силу стимулів. Як правило, ми отримуємо менше того, що ми оподатковуємо, і більше того, що ми винагороджуємо.

Як соціальна психологія може сприяти зміні матеріалізму? Чи можуть гроші та споживання купити щастя?

Вражає те, що економічне зростання в заможних країнах не задовольняє людей. Крім того, вражає те, що особи, які найбільше прагнуть до багатства, як правило, живуть із нижчим добробутом.

Внесок соціальної психології у стійке майбутнє буде частково завдяки її ідеям, що трансформують свідомість, в адаптацію та порівняння. Це розуміння також походить від експериментів, які знижують порівняльні стандарти людей і тим самим охолоджують лихоманку на розкіш та поновлюють відчуття задоволення.

Соціальна психологія також сприяє забезпеченню стійкого майбутнього через дослідження того, яким насправді є щасливе та гарне життя. Матеріалізм не покращує якість життя, адже це роблять щось зовсім не матеріальне, а саме: чудові стосунки з близькими, позитивне мислення і так далі.

Два принципи допомагають пояснити, чому матеріалізм не працює для досягання щастя: рівень адаптації та соціальне порівняння. Коли доходи та споживання зростають, незабаром ми адаптуємось. І, порівнюючи себе з іншими, ми можемо виявити своє відносне положення незмінним.

Таким чином, аби побудувати стійке та щасливе майбутнє, ми можемо індивідуально "рекламувати" цінність близьких стосунків, соціальні мережі, що базуються на переконаннях, позитивних звичках мислення та захоплюючій діяльності.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА І ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНОСТІ: ФЕНОМЕН ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТЕОРІЇ Ж. БОДРІЙЯРА

3.1 Ж.Бодрійяр про постмодерністське розуміння соціальної реальності

В цьому розділі я буду аналізувати сучасне суспільство, засноване на феномені “віртуального”, за роботами яскравого французького мислителя Ж.Бодрійяра. Віртуальне стало фундаментом для існування сучасного типу суспільства. Однак розглядати віртуальне у відриві від феномену споживання не є можливим, на мою думку, тому, що ми саме живемо в суспільстві постійного споживання. Я би хотіла прослідити як саме взаємодіють віртуальне, феномен споживання, медіа та інші феномени один з одним.

Бодрійяр напочатку своєї книги “Симулякри і симуляція” наголошує на тому, що абстракція сьогодні — це не абстракція карти, копії, дзеркала чи концепту. Симуляція — це вже не симуляція території чи субстанції. Вона — породження моделей реального без першопричини та без реальності: гіперреального. Територія більше ані передує карті, ані живе довше за неї.

Відтепер карта передує території — прецесія симулякрів, — саме вона породжує територію, і якби треба було переписати наше фантастичне оповідання, то сьогодні клапті території тліли б поволі на просторі карти.

“То тут, то там залишки реального, а не карти, продовжували б існувати в пустелях, котрі перестали належати Імперії, а стали нашою пустелею. Пустелею самого реального.” [11,стр.4] (*цитата подана у моєму перекладі*) (C'est le réel, et non la carte, donc des vesciges subsistent çà et là, dans les déserts qui ne sont plus ceux de l'Empire, mais le nôtre. le desert du reel lui-même.)

На думку Бодрійяра, реальне породжується на основі мініатюризovaných чарунок, матриць і спогадів, моделей управління — і може безліч разів відтворюватися на цій основі. Воно стає абсолютно операційним. Фактично це вже не реальне, оскільки жодне уявне не покриває його своєю оболонкою. Це *гіперреальне*, вироблене в результаті променистого синтезу комбінаторних моделей у гіперпросторі без атмосфери.

Гіперреальне перебуває під прикриттям уявного, і з усього того, що відрізняє реальне від уявного, залишає місце лише орбітальному циркулюванню моделей та симульованому породженню відмінностей.

Нижче я би хотіла розглянути такі феномени, як симуляція, гіперреальне, імплізія смислу та реклама.

На думку Бодрійяра, *симулювати* — це вдавати, що в тебе є те, чого ти не

маєш. Одне відсилає до наявності, інше — до відсутності. Та справа складніша, адже симулювати не означає вдавати. Симуляція ставить під сумнів різницю між "істинним" і "хибним", між "реальним" і "уявним".

Симуляція, виходить з утопії принципу еквівалентності, з рішучого заперечення знака як цінності, із знака як реверсії та умертвлення будь-якої референції

Філософ вважає, що, коли реальне більше не є тим, чим воно було, ностальгія набуває свого повного значення. Інфляція первісних міфів і знаків реальності. Інфляція вторинної істини, вторинної об'єктивності й автентичності. Ескалація істинного, пережитого, воскресіння образного там, де зникли предмет і субстанція. Шалене виробництво реального та референційного, паралельне й вище щодо шалу виробництва матеріального: такою постає симуляція в сучасній нам фазі — стратегією реального, неореального та гіперреального, яку повсюди випереджає стратегія відстрашування.

На думку Бодрійяра, Диснейленд — чудова модель усіх порядків симулякрів, що поплуталися. Уявне Диснейленда не є ні істинним, ні хибним — це машина відстрашування, виведена на сцену для того, аби відродити у зворотній точці фікцію реального. Звідси дебільність цього уявного, його інфантильне виродження.

Диснейленд: простір регенерації уявного, подібний до розташованих в інших місцях, і навіть у ньому самому, заводів з переробки відходів. Сьогодні повсюди потрібно переробляти відходи для їх повторного використання, а мрії, фантазми, уявне (історичне, казкове, легендарне) дітей і дорослих і є відходами, першим великим випорожненням токсинів гіперреальної цивілізації.

Ми перебуваємо у світі, в якому дедалі більше інформації і дедалі менше смислу, на погляд Бодрійяра. Інформація пожирає свої власні змісти.

Вона пожирає комунікацію і соціальне.

За межами смислу постає зачарування, що є результатом нейтралізації та *імплозії смислу*.

За межами горизонту соціального постають маси — результат нейтралізації та імплозії соціального.

Ми перебуваємо вічна-віч із цією системою в роздвоєному та нерозв'язному становищі "подвійного зв'язку" — точно так, як діти віч-на-віч із вимогами дорослого світу. Від них вимагають одночасно ставати самостійними, відповідальними, вільними та свідомими суб'єктами і бути покірними, інертними, слухняними, підкорятися авторитетові. Дитина опирається по всіх напрямках і на суперечливу вимогу також відповідає подвійною стратегією. Вимозі бути предметом вона протиставляє всі можливі варіанти непокори, бунту, емансипації, одне слово, справжнісінькі претензії суб'єкта. Вимозі бути суб'єктом вона так само вперто та ефективно протиставляє опір, притаманний предметові, тобто зовсім протилежне: інфантилізм, гіперконформізм, повну залежність, пасивність, ідіотизм.

“Те, що ми переживаємо, — це абсорбція всіх можливих способів вираження у тому способі вираження, яким є реклама. Всі оригінальні форми культури, всі детерміновані різновиди мовлення поглинаються в ньому, тому що він позбавлений глибини, миттєвий та миттєво забувається. Триумф поверхневої форми, найменшого спільного знаменника всіх значень, нульового ступеня смислу, триумф ентропії над усіма можливими тропами.” [11,стр.123] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Ce que nous vivons, c'est l'absorption de tous les modes d'expression virtuels dans celui de la publicité. Toutes les formes culturelles originales, tous les langages déterminés s'absorbent dans celui-ci parce qu'il est sans profondeur, instantané et instantanément oublié. Triomphe de la forme superficielle, plus petit commun dénominateur de toutes significations, degré zéro du sens, triomphe de l'entropie sur tous les tropes possibles.)

Всі сучасні форми діяльності тяжіють до реклами, зауважує Бодрійяр, і більшість з них вичерпуються в ній. Не обов'язково саме до номінальної реклами, реклами, що виробляється як така, — але до рекламної форми, форми спрощеного операційного способу, трохи спокусливого, трохи консенсуального (у ньому змішані всі якості, але якимось пом'якшено, мляво). Рекламна форма нав'язала себе і розвинулася за рахунок усіх інших різновидів мови, як риторика, що ставала дедалі нейтральнішою, рівнішою, безчуттєвішою.

Реклама, подібно до інформації, руйнує напруження, прискорює інертність. Марно розглядати рекламу як мову, адже в ній має місце зовсім інше: дублювання мови, якому не відповідають ані лінгвістика, ані семіотика, тому що вони мають справу з дійсним функціонуванням смислу, зовсім не заглиблюючись у цю карикатурну надмірність усіх функцій мови, в цей вихід на величезне поле, на якому висміюються знаки, "пущені в розхід", як кажуть, під час їх висміювання, заради їх висміювання та колективного споглядання їхньої гри, позбавленої цілі, — так само як порнографія є гіпертрофованою ілюзією сексу, пущеного в розхід під час його висміювання, заради його висміювання, колективним спогляданням суєтності сексу в його бароковому допущенні, вважає французький дослідник.

3.2 Суспільство споживання. Аналіз поглядів Ж.Бодрійяра на сучасний соціальний світ.

В своїй праці “Суспільство споживання” Бодрійяр наголошує на тому, що сьогодні навколо нас існує свого роду фантастична очевидність споживання і достатку, заснована на збільшенні багатств, послуг, матеріальних благ і так далі.

Власне кажучи, люди в суспільстві достатку оточені не тільки, як це було в усі часи, іншими людьми, скільки об'єктами споживання. Їх (людей) повсякденне спілкування полягає не в спілкуванні з собі подібними, а в отриманні, відповідно до зростаючої статистичної кривої, благ.

Бодрійяр вважає, що так само, як дитина стає вовком в результаті життя разом з хижакими, так і ми самі поступово стаємо функціональними. Ми переживаємо час речей: іншими словами, ми живемо в їх ритмі і відповідно до їх безперервної послідовності. Сьогодні ми бачимо, як вони народжуються, вдосконалюються і вмирають, тоді як у всіх попередніх цивілізаціях саме речі, інструменти або довговічні монументи жили довше, ніж покоління людей.

Найвражаючою характерною рисою сучасного міста є, звичайно, нагромадження і достаток предметів. Великі магазини з їх багатством одягу і продовольчих товарів становлять хіба що первинний пейзаж достатку. Але самі вулиці з їх переповненими блискучими вітринами з їх виставками ковбас, все свято продовольства і одягу, які вони виводять на сцену, - все викликає феєричне слиновиділення, зауважує Бодрійяр.

“Існує щось більше в цьому нагромадженні, ніж просто сукупність продуктів: очевидність надлишку, магічне і остаточне знищення потреби, пишна і ласкава ознака землі обітованої.” [12,стр.10] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Il y a quelque chose de plus dans l'amoncellement que la somme des produits : l'évidence du surplus, la négation magique et définitive de la rareté, la présomption maternelle et luxueuse du pays de Cocagne.)

Наші ринки, наші комерційні артерії, наші супердешеві універсальні магазини наслідують, таким чином, знову знайдений незвично плодovitий природі: це наші Ханаанські долини.

На думку французького дослідника, саме магічна ідея керує споживанням, саме ментальність чуда керує повсякденним життям; це ментальність примітивних народів в тому сенсі, що її основою є віра у всемогутність думок: однак тут це віра у всемогутність знаків. Багатство, «достаток» є в дійсності тільки накопиченням знаків щастя.

Благодіяння споживання не переживаються в повсякденній практиці як результат праці або процес виробництва, вони переживаються як диво. Існує, зрозуміло, відмінність між меланезійським тубільцем і телеглядачем, який сідає перед своїм телевізором, натискає кнопку і чекає, що образи всього світу злетяться до нього: образи зазвичай підкоряються.

Одна і та ж психіка позначається в тому, що, з одного боку, магічна віра індіанців ніколи не руйнується і що, з іншого боку, чудо телебачення постійно реалізується, чи не перестаючи бути дивом, - це відбувається завдяки техніці, яка стирає в свідомості споживача сам принцип соціальної дійсності, довгий процес суспільного виробництва, що веде до споживання

образів. Таким чином, телеглядач, як тубілець, переживає присвоєння образу як захоплення, яке було здійснено в результаті дієвого дива.

Як функціонують засоби масової комунікації в суспільстві споживання?

Бодрійяр наголошує на тому, що для засобів масової комунікації в суспільстві споживання характерна подача різних фактів у формі універсальної події. Вона (подія) вся цілком актуалізована, тобто драматизована в формі видовища, і вся цілком деактуалізована, тобто взята на дистанції через посередництва комунікації і зведена до знаків. Подія не є тому однією з багатьох категорій, це кардинальна категорія нашої магічної думки, нашої міфології.

Подібна міфологія спирається проте на ненаситну вимогу реальності, «істини», «об'єктивності». Всюди документальне кіно, прямий репортаж, екстрене повідомлення, документальне свідчення і так далі.

Масові комунікації дають нам не дійсність, а запаморочення від дійсності.

“Ми живемо, таким чином, під покровом знаків і у відмові від дійсності. Чудова безпека: коли ми дивимося на образи світу, хто відрізнити це коротке вторгнення дійсності від глибокого задоволення не бути в ній? Образ, знак, послання, все те, що ми «споживаємо», - це наш душевний спокій, підкріплений дистанцією від світу, яке навіть сильний натяк на дійсність швидше заколисує, чим порушує.” [12, стр.23] (*цитата подана у моєму перекладі*)
(Nous vivons ainsi à l'abri des signes et dans la dénégation du réel. Sécurité miraculeuse : quand nous regardons les images du monde, qui distinguera cette brève irruption de la réalité du plaisir profond de n'y être pas? L'image, le signe, le message, tout ceci que nous consommons » c'est notre quiétude scellée par la distance au monde et que berce, plus qu'elle ne la compromet, l'allusion même violente au réel.)

На думку дослідника, зміст послань, смисли знаків глибоко індіферентні. Ми не включені туди, і засоби інформації не направляють нас до світу, вони дають нам споживати знаки в якості знаків, засвідчених між тим чином дійсності. Саме тут можна визначити *праксис споживання*.

3.3 Повсякденне життя за Бодрійяром

Місце споживання-це повсякденне життя. Останнє не є просто сумою повсякденних фактів і дій, проявом банальності і повторення; воно є системою інтерпретації.

Повсякденність - розкладає тотальний *праксис* на сферу трансцендентну, автономну і абстрактну (політика, соціум, культура) і на сферу іманентну, замкнуту, область «приватного життя».

Повсякденність була б нестерпна без подібності світу, без видимої участі в світі. Їй потрібно харчуватися образами і помноженими знаками цього трансцендентного світу.

На думку Бодрійяра, повсякденність уявляє собою цікаву суміш ейфорії від комфорту і пасивності і «похмурої насолоди» від усвідомлення можливості жертв, принесених долі. Все це становить специфічну ментальність або, скоріше, «сентиментальність».

Суспільство споживання хоче бути, як Єрусалим, охопленим в кільце, багатим, однак знаходитись під загрозою, в цьому і є його ідеологія.

Бодрійяр наголошує на тому, що фундаментальний несвідомий, автоматичний вибір споживача полягає в прийнятті стилю життя особливого суспільства (таким чином, це більше не вибір! - тим самим спростовується теорія автономії і суверенності споживача).

Філософ багато цитує дослідника Гелбрейта. Останній наголошує на тому, що потреби насправді - плід виробництва. Гелбрейт хоче сказати, що без продуктивістської системи великого числа потреб не існувало б. Він вважає, що, виробляючи подібні блага або послуги, підприємства виробляють в той же час всі засоби навіювання/примусу, які здатні змусити нас прийняти їх, і тим самим «виробляють» в основі відповідні їм потреби.

Однак, на думку Бодрійяра, Гелбрейт та всі прихильники ідеї «відчуження» споживання не бачать чогось дуже важливого, адже вони упираються в доказі того, що ставлення людини до об'єктів споживання і до самої себе є фальсифікованим, містифікованим, тим, що піддається маніпуляції і споживанню цього міфу. Однак вони не бачать, що потреби, взяті одна за одною, - це ніщо, що існує тільки система потреб або, скоріше, потреби існують тільки як більш розвинена форма раціональної систематизації продуктивних сил на індивідуальному рівні, де «споживання» стає логічним і необхідним стимулом виробництва.

На думку Бодрійяра, суспільство споживання - це також суспільство навчання споживанню, соціального дресирування в споживанні, тобто новий і специфічний спосіб соціалізації, що з'явився в зв'язку з виникненням нових продуктивних сил і монополістичною перебудовою економічної системи з високою продуктивністю.

Як функціонує сучасне суспільство?

Бодрійяр вважає, що у сучасних суспільних системах (капіталістичної, продуктивістської, «постіндустріальної») громадський контроль, усвідомлене регулювання економічних і політичних протиріч ґрунтуються не на великих егалітарних і демократичних принципах, а на всій цій системі всюди розсіяних в дії ідеологічних і культурних цінностей. Навіть серйозне освоєння в школі і в період соціального учнівства егалітарні цінності, цінності права, справедливості залишаються відносно крихкими і завжди недостатніми для інтеграції суспільства до тієї об'єктивної реальності, якій вони занадто очевидно суперечать. Можна сказати, що на цьому

ідеологічному рівні протиріччя можуть весь час знову вибухати. Але система набагато більш ефективно ґрунтується на несвідомому механізмі інтеграції і регуляції, вважає французький дослідник.

Зазначене вище полягає саме у включенні індивідів в систему відмінностей, в кодекс знаків. Такою є культура, такою є мова, таким є і споживання.

У чому полягає ідеологічна роль споживання?

На думку Бодрійяра, споживання усуває соціальну небезпеку. Яким чином? Воно не тільки занурює індивідів в комфорт, задоволення і високий рівень життя; споживання підпорядковує людей неусвідомленій дисципліні кодексу і змагальній кооперації на рівні цього кодексу, причому не за допомогою створення більшої легкості життя, а, навпаки, змушуючи людей прийняти правила гри.

Саме таким чином споживання може замінити собою всі ідеології і повністю взяти на себе відповідальність за інтеграцію будь-якого суспільства, як це робили ієрархічні або релігійні ритуали в первісних суспільствах.

На думку Бодрійяра, суспільство споживання представляє саме себе і нарцисично відбивається в своєму образі. Процес поширюється на кожного індивіда, не перестаючи бути колективною функцією, а це доводить, що він зовсім не суперечить конформізму, все відбувається навпаки. Нарцисизм індивіда в суспільстві споживання не є насолодою одиничністю, він являє собою переломлення колективних рис. Тим часом він завжди виступає як нарцисичне вкладення в «себе самого» за допомогою найменшої маргінальної відмінності.

“Як і насильство, зваблівість і нарцисизм підхоплені насамперед моделями, індустриально виробленими ЗМІ та наповненими відмітними знаками (щоб всі дівчата змогли побачити в собі Бріжит Бардо, потрібно, щоб волосся або рот або якась риса одягу їх відрізняла, тобто потрібно одне і теж для всіх). Кожен знаходить свою власну персональність у дотриманні до цих моделей.” [12, стр.139] *(цитата подана у моєму перекладі)*

(Comme la violence, la séduction et le narcissisme sont relayés d'avance par des modeles industriellement produits par les mass media et faits de signes repérables (pour que toutes les filles puissent se prendre pour Brigitte Bardot, il faut que ce soit les cheveux ou la bouche, ou tel trait de vêtement qui les distingue, c'est-à-dire nécessairement la meme chose pour toutes). Chacun trouve sa propre personnalité dans l'accomplissement de ces modèles.)

Реклама

На думку Бодрійяра, реклама - це переважно царство псевдоподії. Вона робить з об'єкта подію. Фактично вона його конструює як таке шляхом

виключення його об'єктивних характеристик. Вона його конструює як модель, як видовищну подію.

Реклама та новини складають одну і ту ж візуальну, звукову і міфічну субстанцію, послідовність і чергування яких на рівні всіх ЗМІ нам здаються природними, - вони пробуджують однакову «цікавість» і однакове видовищно-ігрове поглинання.

Журналісти та фахівці рекламного справи - це міфічні оператори: вони ставлять “події” на сцені, придумують об'єкт або подію.

Реклама є пророчим словом в тій мірі, в якій вона пропонує не зрозуміти або вивчити, а повірити. Те, що вона говорить, що не передбачає попередньої істини (істини споживання об'єкта), але передбачає подальше підтвердження на рівні реальності пророчого знака, який їй подається. Вона робить з об'єкта псевдоподію, яка повинна стати реальною подією у повсякденному житті завдяки приєднанню споживача до її дискурсу. Видно, що істина і брехня тут невловимі, так само як в електоральних дослідженнях, коли невідомо, чи реальне голосування пішло за цими дослідженнями, то чи саме ці дослідження відображають громадську думку. Тут існує заплутане відношення. Як природа імітує мистецтво, так повсякденне життя закінчує тим, що стає копією моделі, вважає Бодріяр.

Варто сказати декілька слів про погляди Бодріяра на феномен тіла в сучасному суспільстві.

На думку Бодріяра, тіло є найважливішим об'єктом споживання. Його «нове відкриття» після тисячолітньої ери пуританства, що відбулося під знаком фізичного і сексуального звільнення, його всюдисущість в рекламі, моді, масовій культурі (і особливо жіночого тіла), гігієнічний, дієтичний, терапевтичний культ, яким його оточують, нав'язливість молодості, елегантності, мужності або жіночності, догляду, режимів, жертвних занять, які з ним пов'язані, міф Задоволення, який його огортає, - все сьогодні свідчить, що тіло стало *об'єктом порятунку*. Воно буквально замінило собою душу в цій моральній та ідеологічній функції.

Висновок до розділу

Якщо підсумовувати погляди Бодріяра, то можна сказати наступне: аналіз суб'єкт-об'єктних відносин у постмодерністській концепції Ж. Бодріяра відштовхується від доволі радикальної ідеї про те, що *реальний світ на сучасному етапі перестав існувати*. Натомість з'явилися симулякри, копії, тотальна штучність та гіперреальність як єдиний вимір для людського існування. Відчуваючи себе загубленою поміж сотень тисяч знаків, за якими

не ховається жодних справжніх речей, людина змушена вдаватися до симуляції, яка межує з обов'язковим розчиненням у масі. Будь-який спротив системі знаків та симуляції є неможливим, оскільки сама людина постає як ще один знак, як об'єкт. Постійне існування у світі нереального матиме, на думку Ж. Бодрійяра, катастрофічні наслідки не лише для окремих індивідів, але й для всього суспільства загалом.

Жан Бодрійяр займався дослідженнями культурних законів сучасної пост-індустріальної цивілізації і мистецтва постмодернізму, що виростає на її основі, вивчав безперестанне породження образів і всезагальну зачарованість засобами масової комунікації.

Ідеї Бодрійяра справили величезний вплив на розвиток сучасного мистецтва. Бодрійяр увів у популярний обіг такі концепції, як «симулякр», «гіперреальність», «структурна революція» та багато інших.

Отже, споживання - це міф, тобто це слово сучасного суспільства, яке висловлено ним у відношенні до самого себе, це спосіб, яким наше суспільство висловлюється про себе. І в деякому роді єдина об'єктивна реальність споживання - це ідея про споживання, рефлексивна та дискурсивна конфігурація, нескінченно відтворена повсякденним і інтелектуальним дискурсом.

Наше суспільство мислить про себе і говорить про себе як про суспільство споживання. Принаймні, оскільки воно споживає, воно споживає себе в якості суспільства споживання, в ідеї. Реклама - урочистий гімн цієї ідеї.

Ця ідея характеризує не додатковий вимір суспільства споживання, а його суть, його міф, на думку Бодрійяра. Якби люди займалися тільки тим, що споживали (купували, поглинали, переварювали), споживання не було б міфом, яке суспільство має про себе самого, системою глобальної інтерпретації, дзеркалом, де воно надзвичайно насолоджується самим собою, утопією, за допомогою якої воно заздалегідь про себе розмірковує. У цьому сенсі достаток і споживання - підкреслимо ще раз, не достаток і споживання матеріальних благ, виробів і послуг, а спожитий образ споживання - складають саме нашу нову родову міфологію, мораль сучасності.

Бодрійяр вважає, що, коли ми говоримо, що суспільство достатку є в собі самому своїм власним міфом, ми розуміємо, що воно відносить до себе на глобальному рівні те незрівнянне рекламне гасло, яке могло б йому служити в якості самовираження: «тіло, про яке ви мрієте, - це Ваше тіло». Рід колосального колективного нарцисизму веде суспільство до того, щоб змішати себе з образом і виправдовувати себе за допомогою образу, який воно має про себе самого, переконати самого себе, як реклама переконує людей в наявності у них тіла і в престижних цінностях.

Бодрійяр вважає, що як всякий шановний великий міф, міф «споживання» має свій дискурс і свій антідискурс, тобто екзальтований дискурс про достаток всюди супроводжується «критичним» контрдискурсом, похмурим і

моралізує, зайнятим злочинами суспільства споживання і вказівками на трагічне вплив, яке воно може мати на цивілізацію в цілому. Такий контрдікурс ми бачимо всюди - не лише у інтелектуалів, завжди готових дистанціюватися в силу презирства до «первинних цінностей», але сьогодні навіть в самій «масовій культурі»: реклама все більш пародює себе, інтегруючи контррекламу в свою рекламну техніку. Радіо, телебачення, міністерські мови мають в якості вимушеного речитативу скаргу на «суспільство споживання», де цінності, ідеали і ідеології втрачаються на користь насолод повсякденності.

Таким чином, французький філософ вважає, що дійсно, можна зрозуміти, що суспільство споживання нестійке саме внаслідок своєї порожнечі і життя серед споживчих міражів. Чи буде воно знищено зсередини загнаними усередину громадськими силами або ззовні - в результаті загроз, які йому несе існування бідних народів або нестача ресурсів, і чи буде воно взагалі знищено, покаже майбутнє.

Ілюзорне існування в світі споживання, і тут доводиться заперечити Бодрійяру, ніколи не охоплювало повністю всього суспільного життя, а реальні цінності завжди продовжували існувати серед людей, навіть будучи витіснені з переднього плану. Можливо, сувора історія, яка, як виявиться, нікуди не зникала, покладе кінець життя серед видовищ і міражів людини суспільства споживання.

ВИСНОВОК

Отже, завдяки глибокому зануренню до соціології повсякденності, соціальної психології та аналізу віртуальної реальності можна констатувати, що сучасний індивід існує в дуже складному соціо-історико-культурному просторі. В цьому просторі кожен з нас має персональний набір ролей, які ми виконуємо протягом життя.

Через аналіз соціології Гофмана ми здобули чіткіше розуміння того, як люди діють в соціальному просторі на мікро-рівні, що є важливим для загального розуміння того, як функціонує кожен окремий індивід в постмодерному суспільстві. Ми також проаналізували такі феномени, як: соціальне обличчя, етикет, стигма, фрейм та соціальні емоції.

Завдяки Е.Берікату ми здобули чіткіше розуміння того, як виконання соціальних ролей пов'язане з соціальними емоціями, адже всі люди, безумовно, - емоційні істоти.

Також був розглянутий феномен самогубства, описаний та проаналізований Е.Дюркгаймом. Цей феномен - частина повсякденного світу, адже особливо в наш час відбувається багато самогубств через депресію та складність соціального простору.

Через аналіз розуміння Д.Майерсом соціальної психології ми здобули чіткіше уявлення про цю науку в цілому та наступних феноменів, таких як: соціальна поведінка, соціальне "Я", соціальний гендер та інші.

Зрозуміло, що неможливо аналізувати сучасний соціальний простір без аналізу ключових ідей праць Бодрійяра, адже цей французький філософ надав вичерпне розуміння сучасної соціальної реальності та вказав на її головні недоліки.

Сучасна людина існує в біологічно та історично незвичних для неї умовах наразі, адже віртуальна реальність як феномен з'явилася нещодавно, в 20 сторіччі. Через те, що соціум змінюється дуже швидко, людині нелегко адаптуватися до цього ритму і через це з'являється багато проблем, які потребують негайного вирішення, на думку Бодрійяра. До таких "проблем" можна віднести наступні: гіперреальність, симуляція, гіперконформізм, імплізія смислу, реклама, нестримне споживання та інші. В цьому віртуальному просторі у людини з'являється багато нових ролей, до яких її необхідно пристосуватися швидко. В цьому і полягає складність функціонування та існування для сучасного індивіда.

Таким чином, було розглянуто багато сторін соціального існування людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр // Издательство Уральского университета. – 2000. – Режим доступа до ресурсу: <http://lib.ru/FILOSOF/BODRIJAR/silent.txt>
2. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр // [пер. с фр.; примеч. Е. А. Самарской] М.: Республика; Культурная революция/ Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 26.10. 2008. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3464>
3. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр // Добросвет/Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 10.09.2008. [пер. с фр. Л. Любарской и Е. Марковской]– 2000. – Режим доступа до ресурсу: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3413>
4. Бодрийяр Ж. Символічний обмін і смерть [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр [пер. з фр. Л. Кононовича] // Львів : Кальварія. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2266>
5. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляція [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр // Видавництво Соломії Павличко "ОСНОВИ". – 2004. – Режим доступа до ресурсу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Vaudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf
6. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни [Электронный ресурс] / Ирвинг Гофман // Канон-пресс. – 2000. – Режим доступа до ресурсу: [https://cfs.hse.ru/data/2016/04/07/1127142131/%D0%93%D0%BE%D1%84%D0%BC%D0%B0%D0%BD%20-%20%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D0%B5%D0%B1%D1%8F%20%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%BC%20%D0%B2%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D0%B6%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8%20\(2000\).pd](https://cfs.hse.ru/data/2016/04/07/1127142131/%D0%93%D0%BE%D1%84%D0%BC%D0%B0%D0%BD%20-%20%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D0%B5%D0%B1%D1%8F%20%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%BC%20%D0%B2%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D0%B6%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8%20(2000).pd)

7. Дюркгейм Е. Самоубийство [Электронный ресурс] / Емиль Дюркгейм // М.: Мысль. – 1994. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.psychiatry.ru/siteconst/userfiles/file/PDF/1706/4.pdf>.
8. Майерс Д. Социальная психология [Электронный ресурс] / Девид Майерс // Прайм-Еврознак. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: http://vdushe.narod.ru/D._Majers_part1_.pdf.
9. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура [Электронный ресурс] / Роберт Мертон // АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: http://shagpro.ru/sites/default/files/documents/merton_socialnaya teoriya i socialnaya struktura .pdf.
10. Baudrillard J. “L'échange symbolique et la mort” [Электронный ресурс] / Jean Baudrillard // Gallimard. – 1976. – Режим доступа до ресурсу: https://monoskop.org/images/4/40/Baudrillard_Jean_Lechange_symbolique_et_la_mort_1976.pdf.
11. Baudrillard J. “Simulacres et simulation” [Электронный ресурс] / Jean Baudrillard // Gallimard. – 1981. – Режим доступа до ресурсу: https://monoskop.org/images/4/4b/Baudrillard_Jean_Simulacres_et_simulation_1981.pdf.
12. Baudrillard J. La société de consommation [Электронный ресурс] / Jean Baudrillard // Gallimard. – 1970. – Режим доступа до ресурсу: https://monoskop.org/images/b/b2/BAUDRILLARD_Jean_-_1970_-_La_soci%C3%A9t%C3%A9_de_consommation.pdf.
13. Bericat E. The sociology of emotions: Four decades of progress. [Электронный ресурс] / Eduardo Bericat // Current Sociology. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/279283025_The_sociology_of_emotions_Four_decades_of_progress.
14. Damasio A. Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain. [Электронный ресурс] / Antonio Damasio // Penguin Books. – 1994. – Режим доступа до ресурсу: https://ahandfulofleaves.files.wordpress.com/2013/07/descartes-error_antonio-damasio.pdf.
15. Darwin C. On the origin of specie [Электронный ресурс] / Charles Darwin // John Murray. – 1859. – Режим доступа до ресурсу: http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1861_OriginNY_F382.pdf.

16. Durkheim E. Le suicide. Étude de sociologie [Электронный ресурс] / Emile Durkheim // Presses universitaires de France. – 1897. – Режим доступа до ресурсу: http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_3.pdf.
17. Goffman E. The presentation of self in everyday life [Электронный ресурс] / Erving Goffman // Doubleday. – 1956. – Режим доступа до ресурсу: https://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf.
18. Goffman E. frame analysis an essay on the organization of experience [Электронный ресурс] / Erving Goffman // Sage Publications. – 1974. – Режим доступа до ресурсу: <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC571E/um/E.Goffman-FrameAnalysis.pdf>
19. Emotions in social interactions: Unfolding emotional experience [Электронный ресурс] / C. Marinetti, P. Moore, P. Lucas, B. Parkinson // Springer-Verlag. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/226997720_Emotions_in_Social_Interactions_Unfolding_Emotional_Experience.
20. James W. The Principles Of Psychology [Электронный ресурс] / William James // Nalanda Digital Library. – 1890. – Режим доступа до ресурсу: http://library.manipaldubai.com/DL/the_principles_of_psychology_vol_II.pdf.
21. Merton R. Social Theory and Social Structure [Электронный ресурс] / Robert Merton // The Free Press. – 1968. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/331306068_Merton_Robert_K.
22. Myers D. Social Psychology [Электронный ресурс] / David Myers // The McGraw-Hill Companies. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: https://diasmumpuni.files.wordpress.com/2018/02/david_g_myers_social_psychology_10th_editionbookfi.pdf.
23. Schatzki T. Philosophy and Phenomenological Research [Электронный ресурс] / Theodor Schatzki // International Phenomenological Society. – 1988. – Режим доступа до ресурсу: <http://bcethnolit.pbworks.com/w/file/attach/115825921/The%20Nature%20of%20Social%20Reality.pdf>.